

Whole in One

Sosiaalityöntekijän henkilökohtainen ote päihdetyössä

- 'ammattitapaisuutta' kartoittava tapaustutkimus

“Et sillä tavalla se sosiaalityö toteutuu niinku tässä, et mä olen tämmönen..”

Terhi Kaakkolammi

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityön maisteriohjelma

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Tampereen yliopisto /Porin yksikkö

Syksy 2015

Sisällysluettelo

Tiivistelmät	2
1 Kohti tapaisuutta	4
2 Habitus vastauksena ristiriitoihin	8
2.1 Refleks(t)iivinen toiminta ja habitus	10
2.2 Sosiaalityön väistämättömät ristiriidat ja habitus	19
2.2.1 Päihdetyön ristiriitojen erityispiirteitä	22
3 Lähestymistapana objektiivinen hermeneutiikka	29
4 Tutkimuskysymykset, aineisto ja sen analyysi	37
5 Kolme eri tapaa päihdetyön sosiaalityössä	50
6 Johtopäätöksiä ja peiliin katsominen	58
Lähteet	
Liitteet	

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KAAKKOLAMMI, TERHI: Whole in One, Sosiaalityöntekijän henkilökohtainen ote päihdetyössä -ammattitapaisuutta kartoittava tapaustutkimus

Pro gradu -tutkielma, s. 67, 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Ilmari Rostila (>2015 kevät), Timo Harrikari (<syksy 2015)

Lokakuu 2015

Tässä pro gradu- tutkielmassa etsittiin päihdetyön sosiaalityöntekijöiden ammattitapaisuutta, henkilökohtaista tapaa tehdä työtä. Tutkielma tehtiin kolmen pitkään päihdetyötä tehneen sosiaalityöntekijän haastatteluaineistoon perustuen.

Tutkielma lähestyy aihetta habituaalisuuden eli tapaisuuden kautta. Tämä kullekin työntekijälle ominainen tapaisuus voidaan nähdä ratkaisuna sosiaalityön ristiriitoihin, erityisesti päihdetyön sosiaalityön ristiriitoihin.

Metodina ja teoriapohjana on saksalaisen sosiaalityöntutkimuksen perinne, objektiivinen hermeneutiikka, joka pyrkii löytämään tekstistä tai muusta dokumentoidusta aineistosta sen syvärakennetta. Tämä syvärakenne voi olla suoraan tekstistä nähtävissä tai piilossa. Metodia voi käyttää teoreettisena tarkasteluna tai tarkemman lausekohtaisen analyysin kautta. Toistuvuus eli sekvensseittäin etenevä tarkastelu kuuluu myös metodiin. Metodin mukaisesti lauseita etäännytetään kontekstistaan ja tarkastellaan niiden piiloisia merkityksiä muissa yhteyksissä. Tästä tarkastelusta muodostetaan hypoteeseja, joita testataan suhteessa muuhun tekstiin. Paljastuvat syvärakenteet kertovat esim. haastateltavan tavasta tehdä ratkaisuja (vastaus) suhteessa ratkaisujen mahdollisuuksiin, joista hän valitsee omansa. Tämä valinta on vastaus sääntöön, joka ilmenee monitasoisessa sosiaalisessa rakenteessamme.

Haastatteluaineistosta muodostui kolme erilaista näkökulmaa tehdä päihdetyön sosiaalityötä. Erottavia ja yhdistäviä tekijöitä löytyi molempia. Erityisesti tuloksena voi mainita sosiaalityön kontrollin käsitteeseen liittyvän seikan, joka sääntelee todennäköisesti paljon sitä, millaiset henkilöt kokevat päihdetyön sosiaalityöntekijyyden omaksi alakseen. Monitahoinen kontrollin puuttuminen sekä työn sisällössä, metodeissa että asiakassuhteeseen liittyvissä asioissa tekee päihdetyön tekemisestä suhteellisen vapaata monella tapaa. Tällainen rutiineihin turvautumaton työskentely vaatii työntekijältä jatkuvassa kriisissä olemista sen suhteen, ettei valmiita vastauksia ole. Erityisesti päihdetyössä sosiaalityöntekijä vaatii itsenäistä työtettä, jatkuvaa itsereflektointia ja ns. ei-tietämisen sietämistä, joustavuutta ja aitoa ihmisen ihmiselle -olemisen taitoa. Päihdetyön yksiköt näyttäytyvät usein viimesijaisena hoitopaikkana monellakin tapaa, asiakasvalintaa ei juuri voi tehdä tai ohjata asiakkaita eteenpäin. Päihdetyössä sosiaalityöntekijä toimii usein myös asianajotyössä, heikoimman äänen megafonina ja veneenkeikuttajana, jotta ihmisarvoinen elämä voisi toteutua huolimatta riippuvuusongelman monitasaisuudesta.

Avainsanat: sosiaalityö, habitus, objektiivinen hermeneutiikka, riippuvuus, päihdetyö, sosiaalityöntekijä, tapaustutkimus

University of Tampere

School of Social Science and Humanities

KAAKKOLAMMI; TERHI: Whole in One, Personal touch of social worker in dependency treatment -professional habitus seeking casestudy

Master's Thesis, pages 67, 2 appendix pages

Social Work

Supervisor: Ilmari Rostila (to 2015 spring), Timo Harrikari (from autumn 2015)

October 2015

In the thesis, the aim was to look for professional habitus of social worker in dependency treatment units, the personal touch of doing social work. Thesis was studying three longterm social workers in sector of dependency treatment by interviewing.

Thesis approaches topic from habituality point of view. This personal way to do social work is kind of a solution in crise, specially crises in dependency treatment social work.

Method and theorybasis is from German social work theory tradition objective hermeneutics. This theory orientation is looking for a deepstructure from text or other documented material. This founded structure could be seen straight from the sentence or it could be latent. Method could be understood as theoretical point of view or from strictly formal analysis of sentences. Continuality is a main principle in method, which is analyzed by frequencies. In method sentences are excluded from present context and examined in other relations to expose the latent meaning of them. This examination is a basis to hypothesis which are tested to other sections in text material. Exposing deepstructures represent for example a habitual manner to solve problems or better, make a choice of her/his own from possibilities of solutions. This choice is an answer to regulation, which is seen in our multilateral social structures.

Interviewing material constituted three different point of view to do social work in a field of dependency treatment. Both disjunctive and conjunctive facts were found. Lack of routine is a basis element in dependency treatment oriented field of social work. This particularity could be a reason to choose or not to choose to work in dependency treatment area. Multilateral lack of routine in content of work, in methods and in client relations make social work rather freely formed in this area. This means inevitable continuously work with crisis while there is not an completed answers in any case or situation in dependency treatment orientation of social work. Specially in dependency treatment field requires highly independent work orientation, constant reflectivity, and standing to not-knowing -condition, yet also flexibility and genuine facing clients with human to human -ability. Often dependency treatment units appeare like last place to take care of addicted people. Rare unit can choose its clients in anyway or channel them forward. In these places social worker is more often seen as a lawyer in social matters to make sure clients voice is heard and her/his case is taken seriously despite of complexity of addiction problem.

Keywords: social work, habitus, objective hermeneutics, dependency treatment, addiction, social worker, case study

1 Kohti tapaisuutta

Tämä on eräs kuvaus sosiaalityöntekijän habituksesta:

“Sosiaalitantta on mielessäni kaiken tietävä, asiakasta ylhäältä päin katsova ja hieman säälivä, ylemmydentuntoinen, ”onneksi minä en ole tuossa” -ajatuksin varustettu. Hän käyttää näennäistä empaattisuutta, jossa aina ripaus halveksuntaa asiakkaan elämänarvoja, tai valintoja kohtaan. Perusajatus hänellä on, että asiakas on jollain tasolla ja tavalla itse syyllinen tilanteeseensa. Sosiaalityöntekijä ”uhrautuu” tehdessään työtään ”auttaakseen” (toivotonta) asiakasta. Tantta ei juuri usko muutokseen. Pyrkimykset muuttaa asiakkaan tilannetta ovat lähinnä kontrollointia ja asenteeltaan epäuskoista suhtautumista asiakkaan ponnisteluihin, ”odottaen pahinta ja seuraavaa epäonnistumista.”

Näinkin sen voi nähdä. ”Sosiaalitanttamaisuuden” kuvaus ei nouse tyhjästä, vaikka onkin karkea karikatyyri äärilaidasta. Mitä piilotettuja, sisäisiä rakenteita teksti kätkee, mitä valintoja työntekijä tekee, jos hänen habituksensa näyttäytyy tällaisena, mitä se kertoo sosiaalitantan ammattitapaisuudesta? Siinä on tutkielman ydin vapaasti kerrottuna.

Mielenkiintoni sosiaalityöntekijän työskentelytapaa kohtaan alkoi viritä käytännön työssä lastensuojelussa, päihdetyössä ja koulukuraattorina. Työyhteisöjen toimijoiden erilaisuus ja erilaiset näkökulmat elämään ja työhönsä ovat olleet herättäjinä. Se, että suorittaa yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinnon pääaineenaan sosiaalityö ei välttämättä kerro muuta kuin, että muodollinen pätevyys ammattiin on olemassa. Koulutus ei tee sosiaalityöntekijöistä samanlaisia. Olemme erilaisia. Teemme työtä eri tavoin. Työskentelytapojen erilaisuus on näkynyt työhistoriani aikana työelämän kanssakäymisen, työnohjauksen, työpalaverien ja yhteisten asiakkaiden hoitamisen kentässä, kaikessa. Työntekijöiden erilaiset työtavat vaikuttavat asiakassuhteeseen ja sen onnistumiseen merkittävästi. Kirjassa ”Bourdieu ja minä” käsite työtavat voidaan ymmärtää sosiologisesti käyttäen habituksen tai Deweyn refleksiivisen habit:in käsitettä. Tällöin habitus tai ’tapaisuus’ toimintana syntyy vastauksena niihin ristitiitoihin, joita työssä pysyvästi kohdataan. Näiden ristiriitojen hallinta ei aina ala alusta, vaan tapahtuu ammatillista kasvua, jonka tuloksena työntekijä ”osaa” enempää asiaa ajattelematta toimia oikein. (Purhonen & Roos 2006.) Työntekijän toimintatapa ei välttämättä edusta esimerkiksi parasta mahdollista professionaalisuutta – toiminnan ammatillisen laadun selvittäminen on empiirisen tutkimuksen tehtävä.

Tästä näkökulmasta käsin kyseinen habitus, tai kuten Rostila ilmaisee 'ammattitapaisuus', pitkälti määrittää sen, miten asiakas kohdataan. Käsitteellä pyritään tavoittamaan jotakin "enemmän" kuin käsitteellä ammattilaisuus tai professionaalisuus usein tarkoitetaan. Käsite lisää käsitteisiin ammattilaisuus tai professionaalisuus uuden ulottuvuuden. Ammattitapaisuus on käsite, näkökulma, jonka avulla voidaan nähdä syvällisemmin ammattilaisuutta tai professionaalisuutta. Ammattitapaisuus näyttäytyy työntekijän toiminnassa tekemisen ja olemisen tapana. Se on syvempi kuin työtapa ja -metodit. Siihen sisältyy myös sosiaalityöntekijän koko henkilöhistoria, yksilöitymiskehitys, tunne-elämän kirjo ja maailmankatsomus. Näkökulma poikkeaa radikaalisti tavanomaisista työntekijän yksilöllisyyttä ja sosiaalityön yleisiä piirteitä koskevista jäsenyyksistä ja jaotteluista. Tästä kerron tarkemmin teoreettisessa luvussa 2.

Tutkimuksellisesti itseäni kiinnostaa "se, mikä on totta" sosiaalityössä. Ehdoton totuus on saavuttamaton dualistisessa maailmassa, aina on olemassa tulkinta ja tulkitsija. Tarkoitin totta siinä merkityksessä, että se on riisuttu mahdollisimman pitkälle esimerkiksi tilanne- ja arvolatausmerkityksistä, tarinoista ja näkökulmista, kaivettu esiin tarinoista ja ihmismielen ehdollistumista. Millaisia pysyvämpiä ja syvempiä piilossa olevia syvärakenteita voidaan löytää sosiaalityötä koskevien kertomusten takaa? Hyväksyn sen, ettei "minun totta" ole koskaan totta toiselle, eikä päinvastoin. Tutkimuksellisesti tällaista linjaa tukee objektiivinen hermeneutiikka, joka voisi auttaa uudentyypisessä ymmärtämisessä ja ilmiöiden tarkastelussa toimintakentässä, jossa näkökulmien ja maailmankuvien sulatusuuni on osa todellisuuttamme. Kun pyrkimys on tarkastella ilman luokittelua ja nimikointia, työkäytännöt ja rutiinit tulevat arvioitaviksi, ja ehkä myös uudelleen luoduiksi. Sosiaalityön paikka ja olemus voivat uudella tavalla selkeytyä ja professio vahvistua. Käytän tässä tutkielmassa sanaa sosiaalityöntekijä usein siinä kohtaa kuin se kuvaa sosiaalityöntekoa ammattina, professiona. Sosiaalityöntekijyys viittaa enempään kuin sosiaalityöntekijä, siinä yhdistyvät prosessinomaisuus ammattilaisuuden kehittymistä kuvaamassa ja siinä on jatkuva reflektio sisään kirjoitettuna. (Rostila 2013.) Olen tutkielmassani kokonaan Rostilan suomennosten varassa koskien saksankielistä teoriakirjallisuutta kuten Ulrich Oevermann, jonka ajatukset ovat tutkielmassa vahvassa osassa. Lisäksi käytän paljon viittauksia luennoilla ja tutkielmaohjauksessa saamaani materiaaliin.

Habituaalisuutta ei ole tutkittu Suomessa juurikaan, ei siten, kuin se tässä tutkielmassa käsitetään, eikä tällä metodilla. Tutkielmani on kokeilu soveltaa tätä menetelmää, objektiivista hermeneutiikkaa sosiaalityöntekijyyden erityisyyden tutkimukseen päihdetyössä. Pyrin tutkielmassani avaamaan sosiaalityöntekijän ammattitapaisuutta päihdetyön arjesta käsin. Aineistona on kolmen pitkään päihdetyössä toimineen sosiaalityöntekijän haastattelumateriaali. **Tutkimuskysymyksissä pyrin vastaamaan siihen, mitä perusteltuja oletuksia sosiaalityöntekijän toimintaa ohjaavasta syvärakenteesta (habitus) päihdetyössä voidaan muodostaa, kun vedetään yhteen sosiaalityöntekijöiden taustatiedot, heidän ammattilaisuutena ilmenevä tapaisuutensa ja tapansa kertoa asiakastapauksista. Habitus siis on sosiaalityöntekijän toimintaa ohjaava syvärakenne.** (Rostila 2013).

Motivaatiota tutkia asiaa nostavat päihdetyön käytännöstä nousseet keskustelut siitä, miten moninaisesti työtä tehdään onnistuneesti sekä uteliaisuus siitä, miten tälle sosiaalityön kentälle työntekijät valikoituvat. Työn taustalla on myös mielenkiinto sosiaalityön professionaalisuuden vahvistamisen mahdollisuuksia kohtaan. Sosiaalityö hakee edelleen paikkaansa. Sosiaalityö on muiden professioiden ristipaineessa ja sen äänen kuuluminen uhkaa usein hukkaa. Sosiaalityölle tuntuu valuvan erilaisia tehtäviä, sellaisia, jotka muilta jäävät tekemättä.

Kananoja, Lähteinen ja Marjamäen (2011) mukaan suomalaisessa sosiaalityössä metodisuus ja metodinen kehitys ovat usein jääneet järjestelmäkeskeisen lähestymistavan varjoon. Tätä on arvosteltu, koska työ on kuitenkin yksilökeskeistä. Kananoja jatkaa, että sosiaalityön tarkoituksesta ja tehtävästä lähtevän orientaation ja työn tavoiteltujen vaikutusten vahvistaminen edellyttää, ”että sosiaalityöntekijä lähestyy ihmistä ja elämäntilanteita avoimesti, yksilön ja yhteiskunnan suhteita kokonaisuutena analysoiden, omaa orientaatiotaan kriittisesti tarkastellen ja työskentelyssä syntyviä kokemuksia yhdessä asiakkaan kanssa käsitellen eli reflektiivisesti.” (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 156.) Tapaisuudessa on kyse tämän kyvyn muodostumisesta automaattiseksi ja tiedostamattomaksi luontumukseksi.

Yksilöllinen näkökulma on jollain tavalla kuulunut aina sosiaalityöhön. Usein kuitenkin käytännön työssä huomaa olevansa organisaatioiden ja pykälien armoilla. Vasta viime vuosina on ollut nähtävissä aidon yksilöllisyyden nousu ja huomioiminen sosiaalityössä,

mutta myös terveydenhuoltopalveluissa. Yksilölliset hoitosuunnitelmat tukevat yksilöllisyyden näkökulmaa. Vastapainoksi yksilöllisyydelle voidaan nähdä lisääntyvä asiakkaan vastuuttaminen omissa asioissaan. Sosiaalityön roolia voidaan ajatella kumppanuuden, kanssakulkijuuden tai subjekti-objekti -ajattelun kautta. Muoto ja määritteet voivat vaihdella, mutta aina siinä on kyse ihmisestä toisen ihmisen tukena ja apuna.

Työkäytännöissä saamani kokemuksen mukaan sosiaalityö moniammatillisessa työskentelyssä on usein sivuosassa suhteessa muihin ammattiryhmiin. Moniammatillisessa työskentelyssä sosiaalityöntekijä on usein tarkkailijan asemassa sen sijaan, että olisi pääroolissa pois lukien suorat viranomaistehtävät. Asiakkaan näkökulmasta sosiaalityö on silti usein arjen ongelmien ratkaisijan roolissa. Sosiaalityölle näyttäisi ammatillisesti ja työnjaollisesti jäävän se, mikä muilta jää yli. Sosiaalityön laaja-alaisuuden ja kokonaisvaltaisuuden korostuminen voivat olla sekä houkute työntää sosiaalityölle kaikkea sitä, mikä "ei kuulu muille" mutta se voi myös hävittää sosiaalityön fokusta ja ydintä. Tämä on osaltaan johdannaista siitä, että sosiaalityön ammatinharjoittamisen käytäntö on laaja-alainen, vaihteleva, erilainen jokaisessa sosiaalityön kentässä. Suomalaisesta sosiaalityön sisältökeskustelussa ei ole ehkä tarpeeksi avattu sosiaalityön praktiikka -ajattelua (vrt. lääkärit). Tätä puutosta kuvastaa myös se, että joudumme lainaamaan muiden professioiden sanoja. Sosiaalityö kaipaisi omanlaistaan praktiikkaa, tapaa tehdä sosiaalityötä ja olla professionsa vahva edustaja. Yksi tapa monista tämän haasteen edessä on pyrkiä vahvistamaan sosiaalityön metodeja.

Tutkielma etenee siten, että kappaleessa kaksi kerron aluksi erilaisista kotimaisista tutkimuksista aihetta sivuavasti, koska täysin samantyyppistä ja samoin metodein tehtyä tutkimusta ei ole nostettavissa esiin. Kappaleessa 2.1. käyn läpi reflektiivistä toimintaa ja habituksen käsitettä sen synnyn ja erilaisten näkemysten kautta. Kappaleessa 2.2. tuon esiin sosiaalityön vallitsevia ristiriitoja ja habituksen paikkaa näitä tarkasteltaessa. Kappaleessa 2.2.1. nostan esiin päihdetyön käytännössä omin silmin havaittuja ristiriitoja ja hieman virittelen siihen, miten habituaalisuuden tutkimus voisi niihin vastata. Kappaleessa 3 kerron objektiivisen hermeneutiikan sisällöstä, käsitteistä ja avaan metodia, jota tutkielmassa on käytetty. Kappaleessa 4 käyn läpi tutkimuskysymyksen, aineiston, sen hankinnan ja käsittelyn sekä esittelen analyysin tekemistä tässä tutkielmassa esimerkkien

valossa. Tulokset esittelen kappaleessa 5 ja johtopäätökset tuloksista sekä analyysin tekemisen reflektointia kappaleessa 6.

2 Habitus vastauksena sosiaalityön ristiriitoihin

Objektiivisen hermeneutiikan lähestymistapaa on nimetty käytetyn lähinnä kasvatustieteellisissä tutkimuksissa. Kasvatustieteilijä Pekka Siljander (mm. 1988, 1991) on pohtinut aihetta laajimmin omalla tieteenalallaan. Muiden muassa Sanna Parrila (2002) on tutkinut perhepäivähoidon laatua ja kehittämistä, Timo Latomaa (2000) on tutkinut psykologista ymmärtämistä, Eila Kunnari (2008) on tutkinut lukion toimintakulttuuria johtamisen näkökulmasta, Ulla Härkönen (2003) on tutkinut päivähoiton käsitteitä, Saara Linnatsalo (2002) puolestaan kasvatuksellista hyväksyntää ja torjuntaa sukupolvittain.

Sosiaalityöntekijöiden ammatillista identiteettiä on tutkinut Satu Vaininen (2011), "Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina." Siinä tutkimus on roolitasolla ja erilaisten työmallien tarkastelussa eri sosiaalityön kentissä. Monipuolistuva sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti näkyy Vainisen mukaan kuutena uutena roolina, jotka ovat ammatti-identiteetin osia. Nämä ovat perheneuvojan/asiakasneuvojan, sosiaalisen resurssioijan, erityisosajaan, kehittäjän, sosiaalisen kriisityön ja hyvinvoinnin katalysaattorin identiteetti. Identiteettejä on tarkasteltu mm. läheisyys/etäisyys -aspektilla.

Habituaalisuutta kohti meneviä tutkimuksia ovat esimerkiksi Petri Virtasen (1994) tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön habituksesta yleisemmällä tasolla ja Jarmo Heikkisen (2008) tutkimus sosiaalityön ammattikuvasta sosiaalihuollossa, joka tuo esiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia sosiaalitoimen ammatillisesta sosiaalityöstä. Suvi Krok (2012) on kirjoittanut sosiaalityön asiantuntijaksi kasvamisesta ja kehittymisen haasteista kirjassa Noora Tuohino, Anneli Pohjola & Mari Suonio "Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä", opiskelijoiden ammattiin ja ammatissa kasvamisen näkökulmasta. Varsinaiseen habituaalisuuden problematiikkaan, kuten se tässä tutkielmassa ymmärretään, ei tutkimuksissa ja teksteissä mennä.

Päihdetyön tutkimuksen kentällä Pekka Saarnio on tutkinut faktorianalyysillä päihdetyöntekijän luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia luokittelevan tutkimuksen keinoin. Tutkimus "Suomalaisen päihdetyöntekijän muotokuva" tulokset osoittivat, että

“päihdehoidon työntekijöitä voidaan ryhmitellä mielekkäällä tavalla persoonallisuuden piirteiden ja vuorovaikutustaitojen perusteella. Työntekijöiden suhtautuminen asiakkaan suoraan ohjailuun, sukupuoli ja oma toipumiskokemus olivat niin ikään yhteydessä persoonallisuuden piirteisiin ja vuorovaikutustaitoihin. Tulokset kertoivat, että persoonallisuuden piirteet eivät suoraan määrittäneet vuorovaikutustaitoja, vaan samalle taidokkuuden tasolle oli mahdollista päästä miltei päinvastaisilla profiileilla. Tämä merkinnee sitä, että vuorovaikutustaidot ovat ainakin osittain opittavissa persoonallisuuden piirteistä riippumatta” (Saarnio 2009.) Tutkimuksen päihdetyöntekijöiden koulutus vaihtelee, joten sosiaalityöntekijyyden tutkimukseen se ei vastaa, joskin valottaa työntekijöitä kuvaavia ominaisuuksia päihdetyön kentällä.

Merja Laitila-Ukkolan (2005) lisensiaattityö “Päihdehuollon näköinen sosiaalityö?” Tutkimuksessa käydään läpi sosiaalityön tarinoita ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalityöstä päihdehuollossa. Se käy läpi päihdetyön historiaa ja muutosta mm. kontrollityöstä vuorovaikutukselliseen ja kohtaavaan työhön. “Sosiaalityön keskeisiksi elementeiksi rakentuivat ihmisen kohtaaminen, kuunteleminen ja vuorovaikutuksellisuus. Päädyin siihen, että sosiaalityö näyttäytyi keskustelussa, kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa syntyvän asiantuntijuuden sekä sosiaalityöntekijän työssä ja opiskelussa hankitun asiantuntijuuden kokonaisuutena. “ (Laitila-Ukkola 2005.) Tutkimus esittää myös huolensa päihdetyön medikalisoitumisesta ja päihdetyössä tarvittavista terapeuttisista taidoista, joita ei sosiaalityöntekijän koulutukseen suoraan kuulu.

Anita Sipilän (2011) tutkimus “Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet” kertoo tietojen, taitojen ja etiikan käsitteiden tasolla työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Tutkimuksen pohdinnassa hän toteaa mm.: “Erityisesti korostuu taito toimia neutraalina asiantuntijana, mikä merkitsee kykyä toimia rinnallakulkijana ja kumppanina, joka tulkitsee ja jäsentää oman tietämisensä ja asiakkaan antaman tiedon avulla asiakkaan tilanteen, mutta ei tee päätöksiä eikä ratkaise tilanteita asiakkaan puolesta. Neutraali asiantuntijuus on sosiaalityön tämän päivän hyvinvointityön edellyttämää osaamista..” (Sipilä 2011, 144.) Tuloksien valossa Sipilä peräänkuuluttaa mm. sosiaalityön tiedeperustan vahvistamista: “sosiaalityön menetelmätutkimusta, kuten sosiaalitieteellistä kokemuksen tutkimusta, koska tavoitteellinen sosiaalityö edellyttää ongelmatilanteiden tapauskohtaista sosiaalista diagnoosia, jossa on kysymys sekä asiakkaiden voimavarojen

että ongelmatilanteisiin vaikuttavien elämäkokemusten tunnistamisesta.” (Sipilä 2011, 151.)

Edellä mainituista tutkimuksista löytyi tukea tämän tutkielman tekemiselle ja vahvistusta sille, että habituaalisuuden tutkimukselle on tilaa. Sosiaalityön refleksiivisyyden, toiminnan ja toimintaympäristön kuvauksen ja ristiriitojen kautta päästään käsiksi habituaalisuuteen. Anne Ylikosken (2013) tutkimus ”Sosiaalityön toiminta mielenterveystyössä” tuo esiin sosiaalityön toiminnan monipuolisuutta ja syvyyttä tapauskohtaisesti tarkasteltuna kolmessa toimintaympäristössä. Tutkimuksessa on käytössä teemahaastattelu ja grounded theory sekä abduktiivinen päättely, tutkimus on luokitteleva ja tyypittelevä. Toiminnan monipuolisuudessa kävi ilmi reflektiivisyyden n. 30% yhteisosuus toiminnan piirteitä koskien. Toiminnan syvyyttä koskien Ylikoski toteaa, että: ”Tulosten perusteella ammattilaisen ja asiakkaan vuorovaikutustilanteet ja tietoon liittyvät kysymykset ovat sosiaalityöntekijöiden vahvuusaluetta. Toiminta näiden suhteen oli syvyydeltään lähes joka asiakastapauksessa vähintään keskitasoa ja sen arvioitin edustavan joko vuorovaikutuksellisuuteen pohjautuvaa tai kriittistä, aktiivista ja luovaa toimintatapaa.” .. ”Toiminnan syvyyksanalyysin mukaan ammattilainen ei tyydy vain läsnä olevaan, ilmeiseen tietoon, vaan pyrkii hakemaan lähes jokaisessa tilanteessa ymmärrystä ilmeisen takaa.” (Ylikoski 2013, 68-69.) Lisäksi tutkimuksen keskeinen tulos oli se, että ”toiminnalla on taipumus profiloitua tietynlaiseksi eri toimintaympäristöissä. Selitystä tähän voidaan hakea niin organisaation tehtävästä, asiakaskohderyhmästä kuin sosiaalityön organisatorisen roolin muotoutumisestakin.” (Ylikoski 2013, 88.) Näiden tulosten valossa on perusteltua tutkia ammattitapaisuutta; toisaalta tätä sosiaalityöntekijöiden toimintaa syvyyden ja laajuuden kautta ymmärrettynä, voidaan pitää ammattitapaisuuden ilmenemisenä.

2.1 Refleks(t)iivinen toiminta ja habitus

Habituuaalisuus, ammattitapaisuus ja myös metodi, objektiivinen hermeneutiikka ovat suhteellisen tuntemattomia suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa sellaisina kuin ne tarkoitetaan tässä tutkielmassa. Habituuaalisuus on laajempi ja syvempi kuin esim. sukupuoliin liitetyt ”tavanomaisuudet” tai ammatillisuus-tasoon liitetyt työtavat. Tästä syystä pyrin avaamaan laajasti teoreettista keskustelua, joissa sivutaan jollain tavalla

habitusta ja habituaalisuuden syntymistä. Habitukseen päästään käsiksi sosiaalityön reflektiivisyyden ja toiminnan sekä toimijuuden kautta.

Mikä on habitus? Suomisanakirjan (2015) mukaan se on hahmo, olemus, ulkomuoto, (ruumiin)rakenne, (lat. *habitus*, hahmo, taipumus, kyky). Voidaan sanoa, että ennen pragmatismia ja Bourdieuta habitus oli sosiologiassa oikeastaan vain käsite, joka viittaa ihmisen ulkoiseen olemukseen ja normien noudattamisen traditioon. Kilpinen on esittänyt pragmatistisen toiminnan käsitteen, joka vastaa tilanteisiin, missä vakiintunut tapa ei enää toimi. Kilpisen mukaan habit viittaa toiminnan prosessi- ja taipumusluonteeseen, reflektiiviseen habituaalisuuteen, joka samalla viittaa sekä toimintaan että tekijään. (Kilpinen 2008; Ylikoski 2013.)

Sosiologi Pierre Bourdieu on kirjoittanut habituksesta 70-luvulla. Nykyään habitus liitetään Bourdieun käsitykseen yksilön sosiaalisesti tuotetusta olemuksesta. Habituksessa Bourdieu yhdistää sisäisen ja ulkoisen, ihmisen subjektiivisuuden ja yhteiskunnan objektiivisuuden toisiinsa. Ihmisen kehityspsykologia ja yhteiskunnan valta voidaan nähdä kulminoituvan habituksessa. Bourdieun mukaan ihminen sisäistää ulkoisen ja ulkoistaa sisäisen, jonka seurauksena syntyy erilaisia habitusmuotoja. Nämä muodot ovat tulosta historiasta ja kokemuksista menneisyydessä, mutta myös tämän hetken käsityksiä niistä. Habitus on ja ilmenee yksilöstä tiedostamatta. Yksilöt eivät välttämättä ole tietoisia siitä, miten tavat ja valinnat muokkaavat heidän elämäänsä. Se on myös yhtäaikaan pakollista ja vapaaehtoista riippuen tilanteista. Se alleviivaa niitä tapoja, miten sekä persoonallinen ja kollektiivinen olomuotomme on ”johdettu” ympäristössä ja ajan olosuhteissa. Habitus rakentuu käytännön teoista ja asemoinneista elämän eri alueilla. (Beasley-Murray 2005; Bourdieu 1976; Crossley 2001.)

Yksinkertaistetusti habitus kokoaa yhteen yksilön koko elämän historiaan sisältyviä kokemuksia sekä havaitsemis- ja suhtautumistapoja. Habitus ilmentää tietyn yhteiskuntakerrostuman kulttuurin rakentumista yksilössä, joten habitus on yhteydessä yksilön luokka-asemaan, joka ohjaa ihmisen tapaa toimia. Habitusta voidaan pitää sekä yksilöllisenä että yhteisöllisenä asiana. Habitus on myös eräässä mielessä ihmisen koko olemisen tapa. (Rostila 2013.)

Habituksen käsitteeseen pääsee käsiksi yleisestä yhteiskuntatieteen näkökulmasta, jossa ihmisen toiminta nähdään ilmiönä, jota pyritään selittämään. Pragmatismi näkee

todellisuuden muodostuvan vasta toiminnan kautta, ihmisen äly ja kieli eivät sitä sinällään voi selittää. Tieto, teoria ja eri käsitteet saavat sisällöllisen merkityksen vasta kun ne soveltuvat käytäntöön yksilöiden toiminnan kautta. (Kilpinen, Kivinen & Pihlström 2008.)

Dewey toi habit -käsitteen sosiologiaan teoksessa "Human nature and conduct" v. 1922. Kilpisen mukaan siihen asti tavanomaista ja rutiinia kuvaava sana kääntyi pääläelleen ja siitä muodostui pragmatistien myötä prosessi- ja taipumusluonteisuus, joka kuvasi toimintaa syvemmin kuin "tapa tehdä rutiininomaisesti." Suhtautuminen ihmisen toimintaan muuttui, käsite refleksiivinen habituaalisuus syntyi. Ilmaisun tarkoittaa, että ihmisen toiminta voi olla ja se on, sekä tietoisista että habituaalista. Toiminta voi tapahtua itsestään mutta silti se on tietoisuuden valvonnan alla. Pragmatistisesti ymmärrettynä habituaalisuus ei sulje pois tietoisuuden, ei edes järkeen perustuvan tietoisuuden läsnäoloa. Tietoisuus hallitsee koko prosessia, toimintaa koko ajan, ei vain tekoa kerrallaan. Voidaan kysyä, jääkö intentionaalisuudelle ja rationaalisuudelle tilaa habit -käsitteessä muodonmuutoksen jälkeen. Dewey ei näe näitä kuitenkaan vastakohtina vaan korostaa niiden rinnakkaisuutta ja samansuuntaisuutta. (Kilpinen, Kivinen & Pihlström 2008.)

Esimerkkinä hän käyttää taidetta ja sen eri ilmaisun muotoja. Deweyn mukaan dualistiset oletukset vaikuttavat toiminnan tutkimukseen, jolloin sielu ja ruumis toisin sanoen, ajattelu ja toiminta asetetaan vastakkain sen sijaan, että ne nähtäisiin kokonaisuutena ja ymmärrettäisiin saman asian eri puoliksi. Hänen mukaansa pitää aina lähteä siitä, että tietoisuus vaikuttaa habituaaliseen toimintaprosessiin. Esimerkkinä on lapsi - aikuinen - asetelma. Lapsi ei tiedä, mitä aikuinen tietää, eikä ole kyse siitä, ettei lapsella olisi samanlaista mieltä kuin aikuisella. On kyse siitä, että aikuinen on muodostanut habituaalisia toimintatapoja, joita lapsella ei ole. Deweyn mukaan me tiedämme tapojemme, tekojemme kautta, emme tietoisuuden kautta. Hänen mukaansa tietoisuus ei ole toimintatapojen alkuperä vaan lopputulos. Empiirisesti toiminta ja ajattelu kuuluvat yhteen, mutta ne voidaan erottaa tarkasteluun abstraktiossa, jolloin voidaan käyttää myös rinnakkaisia termejä. Tosielämässä kuitenkin habituaalinen toimintaprosessi ja intellektuaalinen reflektointi ovat sekoittuneet toisiinsa. Kokonaisuus tulee myös perustelluksi jatkuvana, prosessinomaisena molemmista näkökulmista. Deweyn ja myös Schönin mukaan, mitä pätevämpää toiminta on, sitä enemmän ajattelu tapahtuu

samanaikaisesti toiminnan kanssa eikä siitä erillisenä. (Kilpinen, Kivinen & Pihlström 2008.)

Osmo Kivisen mukaan habitus / habit -termit eivät vastaa toisiaan. Vaikka Bourdieu ja pragmatistinen toiminnan teoria usein niputetaan yhteensopivina, Kivinen näkee näiden kahden termin välillä selkeän eron. Kivinen tuo esiin, että Bourdieun käsitys habituksesta “sosiaalistettuna ruumiina, joka on sisäistänyt maailman ja sen sektorit ja joka rakenteistaa sitä koskevat toiminnot sekä toiminnan siinä” samalla pois sulkee toiminnan teorian. Habitus on Bourdieun teoriassa käsite, jonka on tarkoitus olla rakenne- ja toimintateorioiden välissä yhdistämässä niitä. Kivinen puhuukin habitista luontumuksena, joka ei ole syvärakenne, jota taas habitus edustaa tässä tulkinnassa. Kivinen tekee eron habituksen käytölle siinä, että sille ei hänen mukaansa tulisi antaa “erityistä integratiivista voimaa” ja liittää esimerkiksi sielun käsitettä tai järjen keskusta habitukseen. Kivinen näkee, että ihmisten luontumusten varaisten toimintojen tarkkailu riittää, ympäristö huomioiden. Bourdieun habituksen perusteella voidaan kuitenkin selittää se, että ihmiset ovat järkeviä, mikä ei sisällä sitä, että he silti olisivat rationaalisia. Purhosen ja Roosin (2006) kirjassa Kivinen korostaa pragmatistien näkevän ympäristön ja habitien välisen ristiriidan pakottavan muutokseen ja pohtimiseen, miten toimia jatkossa. Bourdieulaisittain Kivinen näkee habituksen olevan sekä tuotettu että tuottava. “Se on tuote, koska se kumpuaa ehdollistavasta varhaisesta sosialisatioprosessista, lisäksi se on rakenteistunut rakenne, joka ei mukaudu sosialisatiion tai olosuhteiden vaikutuksille.” (Purhonen & Roos 2006, 239-248.)

Kilpisen mukaan pragmatismiin refleksiivinen habit- käsite lähenevän Schönin käyttämää “reflection-in-action” eli toiminnassa tapahtuvaa reflektointi -käsitettä. Kilpisen mukaan “tosielämässä habituaalinen toimintaprosessi ja intellektuaalinen reflektointi ovat sekoittuneita toisiinsa.” (Kilpinen 2008; Ylikoski 2013.)

Oevermannin habitus -käsite on Rostilan mukaan “niiden syvällä piilevien, tietoisien kontrollin ulottumattomissa automatisoituneesti toteutuvien ohjelmointien kokonaisuutta, joka luontumuksen kaltaisesti luonnehtii ja määrittää yksilöiden käyttäytymistä ja toimintaa.” (Oevermann 2001.)

Koska sosiaalityö on usein tai lähes aina kriisinomaista professionaaliselältä käytännöltään, eikä sen haasteita voida ratkaista rutiinien ja vakiovastausten kautta, tarvitaan erityistä professionaalista habitusta. (Oevermann 2000; Rostila 2013). Habitus auttaa säilyttämään toimintakykyä sosiaalityön epävarmoissa tilanteissa. Se mahdollistaa myös itsenäisten päätösten tekemisen usein ei tiedossa -olevan tulevaisuuden suhteen. Näitä päätöksiä ei voi tehdä "tietämisen" ja yleisten ohjeiden perusteella. Voidaan puhua onnistuneesta professionaalisuudesta, joka näyttäytyy kun ammattilainen pystyy yhdistämään toimintaansa liittyvät ristiriitaiset vaatimukset. Habitus käsitteen kautta voidaan tarkastella tähän ristiriitaisuuteen vastaamista. (Rostila 2013.)

Habituksen kehittymistä on tutkinut Becker-Lenz ja Müller (2009) opiskelijoiden selvittämien asiakastapausten kautta. Artikkelissa kuvattu tutkimus seuraa Oevermannin ja Bourdieun jalanjäljissä habituaalisuuden ja ammattikäytännön tutkimista. Habituuaalisuuden nähdään kehittyvän tapaus selvittelyissä ilmenneiden ongelmien kautta, vastauksena kriisiin. Sosiaalityön ammattikäytännöt toimivat pääsääntöisesti ennakoimattomissa ja rutiinittomissa tilanteissa, kuten juuri asiakkaiden tapaus selvittelyissä. Standardit ratkaisut eivät toimi. Oevermannin mukaan subjektiivinen voidaan nähdä kunkin toimijan valintojen kenttänä eli ratkaisujen mallina. Minäkuva sisältää käsityksen itsestä ja näistä ratkaisujen malleista. Tätä kautta myös sosiaalityöntekijän professionaalinen habitus on osa ammatillista subjektiivisuutta, joka sisältää osaamisen tavanomaisesta kriisin ratkaisemisesta. Voidaan myös kysyä, syntyykö sosiaalityöntekijyys vasta tekemisen kautta. Empiirisissä tutkimuksissa Becker-Lenz ja Müllerin (2009) mukaan on todettu, ettei koulutus riitä selittämään habituksen muutosta. Sosiaalipedagogista ammattitaitoa mitataan teoretiedon tietämisen, ja sen hankkimisen kautta, mutta myös käytäntöön soveltamisen taidon kautta. Toisaalta tämänkaltaisen määrittelyn mukaisen asian tutkimisen katsotaan olevan mahdotonta sisällyttää empirian kautta tutkittavaksi. Kun empiirinen tutkimus keskittyy käytännön työkokemuksen tutkimiseen tutkintojen sijasta, saadaan hyvin erilaisia vastauksia kysymykseen: mitä erityisiä kykyjä ja osaamista taustalla on kun puhutaan sosiaalityön ammatillisuudesta ja professiosta. (Becker-Lenz & Müller 2009.)

Habitus näyttäytyi edellä mainitussa tutkimuksessa suhteellisen stabiilina, vaikka muutosta tapahtui, esimerkiksi asenteen ja tulkinnan tasoilla, mutta ne eivät yltäneet syvemmälle. Habitusta tutkittiin neljän kategorisen kriisin kautta, jotka ilmenivät tapausten selvittelyiden taustalla. Työntekijän habitus ei voi olla ristiriidassa ammattikäytäntöjen kanssa. Koulutus edistää tietynlaisen ammatillisen asenteen sisäistämistä, mutta se myös vaatii perustan, jolle rakentaa. Aiheesta tarvitaan Becker-Lenz ja Müllerin mukaan lisätutkimusta. Esimerkiksi tutkia empirian kautta, mitä ammatillista kasvua ja muutosta habituksessa tapahtuu alkuvuosina työelämässä tutkinnon suorittamisen jälkeen, kun työelämän haasteet ja sosiaalityön arki alkavat muokata työntekijää. (Becker-Lenz & Müller 2009.)

Becker-Lenz ja Müllerin tutkimusartikkeliin on kirjattu sosiaalityöntekijän ideaalihabitukseseen liittyviä elementtejä saksalaisessa sosiaalityössä. Nämä elementit kuvaavat samalla professionaalisuuden perusteita. Sisäistetty ammattietiikka nähdään siinä perusarvona ja eettinen tarkastelu välttämättömänä. Sekä ammattietiikka että eettinen tarkastelu tarjoavat perustan ammatillisuudelle ja professionaalille habitukselle, mutta myös suuntaviivoja kaikelle toiminnalle. Tähän perustuen sosiaalityön perusta on tukea yksilöitä edistämällä heidän kehityksensä prosesseja, käsittäen myös autonomian ja eheyden käsitteet. Kaikki sosiaalityö ja -pedagoginen työ perustuu prosessissa ja intervention keskiössä olevien yhteistyölle. Yksilöiden kanssa työskennellessä on aina myös huomioitava vallitseva yhteiskunta ja ko. organisaation konteksti. Tämän näkemyksen mukaan yksilön tai organisaation edun vastaisesti interventio tai muu käytäntö eivät voi toimia. Poikkeuksen tähän tekee alaikäisiin kohdistuvat interventiot, jolloin toimintaa määrittää toivotun tulevaisuuden tavoittelu lapsen parhaana. Sosiaalityö perustuu tieteelliseen tietoon. Sosiaalityö on sidottu lainsäädäntöön ja sen seuraamiseen mutta sen tehtävä on myös tuoda käytäntöön sitä, mitä on säädetty. (Becker-Lenz & Müller 2009.)

Saksalainen sosiaalityön tutkimus puhuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä työliitosta. Työliitto toimii vuorovaikutuksellisenä, säänneltynä suhteena. Työliiton kaltainen suhde asettaa rajoja toiminnalle silloin, kun asiakkaalla on kriisejä ja mahdollisuus riippuvuuden kehittymiseen on olemassa. Työliitto on muodoltaan sellainen, missä on huomioitu tämä riski erilaisin säännöin; vapaaehtoisuus on välttämätöntä. Asiakas kärsii

ongelmastaan tai on halukas ratkaisemaan sitä. On löydettävä tapa työskentelylle suhteessa, joka on sekä yleinen että erityinen yhtäaikaan. Tämänkaltaisen työliiton, suhde on ominaista professionaalille ammattikäytännölle. Tämä on aina pidettävä selkeänä periaatteena eikä antaa yksipuolisuuden leimata työskentelyä. Asiakkaan tulisi itse edistää omalla toiminnallaan ja valita autonomisesti päätettyjä asioita kohti. Työntekijän tehtävä on auttaa asiakasta auttamaan itseään. Mahdollisen transferenssin ja vastatransferenssin ymmärtäminen ja kontrollointi on tärkeää osana. Vaikka sosiaalityöntekijän tekeminen on aina jollain lailla lakiin ja poliittisiin valintoihin sidottua, pitää silti osata täyttää oma paikkansa siinä, että on täysin sitoutunut asiakkaisiinsa. Tämä kuvaa työliiton uskollisuutta ja alkuperää. Ns. ideaalihabitukseen kuuluu Becker-Lenz ja Müllerin (2009) mukaan myös kyky ymmärtää asiakastapauksia tieteellisen näkökulman kautta. Tämä taito on tarpeellinen myös sen vuoksi, että jokainen on yksilöllinen tapaus ja käsiteltävä ainutlaatuisena. Jos vain turvattaisiin kaavamaisiin interventioihin ilman tapausrakenteen rekonstruointia ongelman ymmärtämiseksi, voitaisiin vahingoittaa prosessia saati asiakkaan autonomiaa ja eheyttä. Samaan aikaan, tapauksesta nouseva ymmärrys on peilattava kurantin teorian ja tieteellisyyden kautta. Tämä perustelee sosiaalityöntekijän vastuullisuutta asiakassuhteissaan. (Becker-Lenz & Müller 2009.)

Kun habitusta tarkastellaan professionaalisuuteen kuuluvana tapaisuutena, se tavallaan sitoo ilmiöt, jotka liittyvät hiljaiseen tietoon ja työssä itsessään kehittyvään taitavuuteen. Sosiaalityöntekijän habitus on yksittäisen työntekijän ajattelua ja toimintaa rakenteistava rakenne, joka on yhteydessä tieteelliseen tietoon ja myös sosiaalityöntekijän identiteettiin. Oletus on, että habitus säätelee orientaatiota, samaistumista ja ymmärrystä eri asioihin ammatillisuudessa. (Becker-Lenz & Lüscher 2012.)

Tapola-Haapala (2011) kirjoittaa Archerin kriittisen realismin näkökulmasta, että ihminen syntyy olemassa oleviin rakenteisiin ja esimerkiksi kulttuuriseen systeemiin. Archer näkee toimijuuden lähtökohtana ihmisen reflektiivisyyden, joka hänen mukaansa on "mentaalisen kyvyn säännöllistä harjoittamista." Ihminen nähdään siis itseään käsittelevänä suhteessa ympäristöön ja toisiin päin. Tämän perusteella ihminen muun muassa valmistautuu tulevaisuuteensa. Archer pitää reflektiivisyyttä välttämättömänä yhteiskunnalle. Hän puhuu sisäisen keskustelun käsitteestä erotuksena introspektion käsitteelle, joka lähinnä

havainnoi. Sisäinen keskustelu kuvaa enemmän itsensä tutkiskelua pelkän havainnoinnin sijaan ja on enemmän kognitiivinen. Karvinen (1993) on määritellyt reflektiivisen ammatillisuuden olevan valmiutta kehittää työtään, tiedostaa omat lähtökohtansa ja arvioida näitä. Se eroaa ajattelutyöstä (pohtii, arvioi, kritisoi) siinä, että siihen liittyvät toiminnasta saadut kokemukset, joista voi oppia ja mahdollisen toisin tekemisen oivallus. (Karvinen 1993; Tapola-Haapala 2011.)

Reflektiivisyyden ja refleksiivisyyden erottelevaa ja vertailevaa keskustelua on käyty paljon sosiaalityön tutkimuksessa. Toisen termeistä voi ajatella viittaavaan itseen, toisen kohteeseen. Käsitän ajattelun ja toiminnan olevan tässä tutkielmassa saman toiminnan eri puolia, joten näiden termien erottaminen ei tunnu luontevalta. Ajattelen itseäni ja toimintaani suhteessa toiseen, ilman toista ei ole toista ja niin edelleen. Tätä erottelua ovat pohtineet mm. Kilpinen, Archer ja Karvinen. (Kilpinen 2008; Tapola-Haapala 2011; Ylikoski 2013). Tässä tutkielmassa ei siis erotella näitä termejä toisistaan.

Schönin mukaan reflektiivisyys on muuta kuin vain teknis-rationaalisen tiedon soveltamista. Se vaatii spontaanin, latentin tiedon ja tilanteen huomioimista sekä olemaan tietoinen tilanteen monimutkaisuudesta. Schönin mukaan reflektiivinen ammattikäytäntö, "reflection-in-practise" perustuu refleктоivaan keskusteluun tilanteessa, jossa asiakasta tukien ammattilainen yhdessä asiakkaan kanssa pyrkii löytämään toiminnalle tarkoituksen, suunnan ja suunnitelman. Reflektiivisyys turvautuu siis paitsi ammatilliseen tietoon ja osaamiseen, myös asiakkaan kokemuksiin ja niistä nouseviin ratkaisuihin. Schön pitää toiminnassa tapahtuvaa reflektointia keinona kohdata epävarmuus, joka nousee tilanteesta. Epävarmassa tilanteessa ammattilainen tunnistaa uuden tilanteen, usein tiedostamattaan ja osaa verrata sitä aiempiin. (Ylikoski 2013.) Näissä epävarmuuden kohdissa, kun ei vielä tiedä, mitä tekisi, missä vastaus olisi, ammattilaisen habituaalinen malli toimia ja hakea ratkaisua "toimii" kuin huomaamatta.

Reflektiivisyyteen kuin myös toistemme tulkittamiseen liittyy George Meadin ajattelu, mitä pidetään kognitiotieteen edeltäjänä. Meadin mukaan ihminen voi tuntea ja kokea välittömästi, mutta tietäminen on mahdollista vain välittyneesti. Kilpinen (2008) kirjoittaa kokemuksen jäsentymisen olevan mahdollista vain jonkin jäsentämisvälineen tai -

näkökulman käyttöä ja olevan mahdollista vain kokemuksen jälkeen. Kun ihminen tarkastelee itseään, täytyy erottaa kaksi minän olomuotoa: minä tiedon kohteena "me" (eng.) ja minä tietävänä ja tuntevana "I", Meadiin on liitetty myös käsite "yleistetty toinen." Eli minä on sekä ajatteleva että ajateltu. Meadin mukaan yleistetty toinen mahdollistaa vasta ajattelun ja se on synteesi ympäröivän yhteisön käyttäytymis- ja toimintatavoista. Mead edustaa myös pragmatistista taustaa, jossa toiminta on ajattelun perusta eikä päinvastoin. Meadin mukaan minä voi olla olemassa vain suhteessa sitä edeltävään toiseen, lisäksi vain suhteessa yleistettyyn toiseen. Subjekti tietää itsestään sen perusteella, mitä muut hänestä tietävät. Subjekti saa tästä tietoa sen perusteella, miten muut häneen suhtautuvat ja tämä tietäminen ilmenee hänen käytöksessään. I ja me ovat siis yksi ja sama persoona eri olomuodoissa. Minä ei ole staattinen ego vaan jatkuva prosessi. Kehitys täyteen subjektiuteen tapahtuu intersubjektuuden kautta eli kontaktit toisiin ihmismieliin on edellytys kehitykselle. Meadin sanoin "luemme toisen ihmisen käyttäytymistä ilman, että he ovat siitä tietoisia (mindreading)". Tämä "lukeminen" edeltää kielellistä kommunikaatiota ja tekee sen mahdolliseksi. Kilpinen jatkaa Meadin tehneen keksinnön aikaansa edellä. Sosiaalinen intelligenssi on Meadin käsite, joka edeltää tiedollista intelligenssiä. Sosiaalinen intelligenssi tekee tiedollisen intelligenssin mahdolliseksi. Intelligenssi ei tässä tarkoita älykkyyttä vaan valmiutta tiedonetsintään. Tämä valmius syntyy nimenomaan sosiaalisen toiminnan yhteydessä. (Kilpinen, Kivinen & Pihlström 2008, 103-108.)

Pragmatistinen toimintäkäsitys on Ylikosken (2013) mukaan käyttökelpoinen sosiaalityön toiminnan tutkimiseen, sillä "sosiaalityön toiminnan lähtökohtana on sekä toimijoiden vuorovaikutus että kulloisenkin tilanteen selvittäminen ja analysointi." Sosiaalityön prosessiluonteisuus ja monet muuttuvat tekijät asiakkaiden tilanteiden selvittelyissä pitävät staattiset tulkinnat ja valmiit mallit pois sosiaalityöntekijän työkalupakista. (Ylikoski 2013.)

Tässä tutkielmassa fokus on ammattilaisen tapaisuudessa, hänen reflektiossaan siitä, miten hän mieltää itsensä, työnsä ja sosiaalityöntekijyytensä suhteessa siihen, mitä asiakastapaukset ja niistä kertominen hänestä tuovat esiin sanojen muodossa.

2.2 Sosiaalityön väistämättömät ristiriidat ja habitus

Habituaalisuuden voidaan ymmärtää vastaavan sosiaalityön ristiriitoihin, joita työntekijä kohtaa. Ristiriitoja pyritään ratkaisemaan habituaalisella valinnalla. Käyn tässä läpi sosiaalityön havaittuja ristiriitoja.

Sosiaalityöntekijän ihannehabitus? Ammatilliset jännitteet ovat yksi näkökulma tarkastella habituaalisuutta. Tässä esitettyjä jännitealueita nousi Becker-Lenz ja Müllerin tutkimuksessa (2009), esimerkiksi organisatoriset asiat. Hannu Piironen (2005) kirjassa "Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet" löysin yhtymäkohtia siihen, mitä olen kokenut käytännön työssä. Yhtymäkohta oli erityisesti s. 126 kiteytetyn ammatillisten jännitteiden kategorisointitaulukon kohdalla. Siinä on jaoteltu sosiaalityöntekijöiden kirjoituksista nousseet jännitteet asiakassuhteeseen, työuupumukseen sekä vastuun ja vallan viitekehysten alle. Samaistuminen erityisesti vastuun ja vallan rajasysteemikuvauksiin "soitti kelloja". Jaan nämä näkemykset, tuskan paikat: "alistetusta sosiaalityöntekijästä", "erilaisten asiantuntemusten tarpeista työyhteisössä", "hallinnon ja kunnan tai kuntainliiton asettamista rajoista", "kunnan päättäjien ja valtakoneiston palvelijasta", "organisaation suomista mahdollisuuksista ja rajoista", *"toiminnasta kahdessa, keskenään ristiriitaisessa rakenteessa asiakkaan ja kunnallishallinnon välissä"*, "työntekijöiden odotuksista ja ehdotuksista", "eettisistä periaatteista", "herran pelosta", "pelosta kaiken uuden kokeilemisesta" ja "turhasta kunnioituksesta". (Piironen Hannu, 2005.)

Ylikoski (2013) on tutkielmassaan kirjannut sosiaalityön ristiriidoista Schönin ja Schützen kautta. Schönin näkemyksen mukaan toimintaroolit ja näkökulmat määrittävät toiminnan strategioita. Tilanteeseen liittyvän kehysanalyysin kautta on mahdollista lisätä tietoisuutta tilanteisiin liittyvistä ristiriidoista. Tämä moninäkökulmaisuus voi kuitenkin hukkaa, jos toiminta on sidottu johonkin orientaatioon tai metodiin. Metodisidonnaisuus voi kapeuttaa kehysanalyysia. Schön korostaa roolien ja näkökulmien tiedostamista, koska niiden kautta voi avautua uusia tapoja nähdä toiminta ja todellisuus. Tämä tarkoittaa esim. tyypittelyn ja luokittelun tekemisen vaaranpaikoista sellaisissa tapauksissa, joita ne eivät palvele. Sosiaalityöntekijän varmuus ja epävarmuus suhteessa omaan kokemukseen ja asiakastapaukseen, sen erilaisuuden ja samanlaisuuden tunnistaminen muodostavat

toimintatapaa, jossa toteutuvat paitsi samanlaisuuteen vastaavat rutiinit myös erilaisuuteen vastaava reflektointi. Schützen mukaan virheille altistavia tekijöitä ovat professionaalisen toiminnan mystifiointi, tilanteiden yksinkertaistaminen ja asiakastilanteen ja -suhteen vuorovaikutuksen merkityksen unohtaminen. (Ylikoski 2013.)

Ylikoski (2013) jatkaa Schützen näkemyksistä sosiaalityön erityisistä harkinnan paikoista. Nämä erityiset harkinnan paikat ovat ristiriitojen mahdollisia syntyäpaikkoja, joissa sosiaalityön toiminta voi oheta tai rutinoitua, jopa latistua. Nämä sosiaalityön erityiset harkinnan paikat koskevat tilanteiden erittelyn avoimuutta, asiakkaan elämänsuuntaa, organisaation luonnetta ja asiakastyön kokonaisuuden hallintaa. Tilanteiden erittelyn avoimuus voidaan nähdä 1.miten ammattilainen käyttää asiakasta koskevaa dokumentoitua tietoa tilanteen selvittelyssä ja 2.miten luottamussuhde on rakentunut työntekijän ja asiakkaan välille sekä tukeeko se totuudellisuuden periaatetta. Lisäksi tähän liittyy 3.toiminnan varmuutta ja tehokkuutta tuovien rutiinien ja tilanteen erityisyyden erittely. Asiakkaan elämänsuuntaa koskevaa problematiikkaa edustavat 4.optimaalisen suhteen löytäminen työskentelyn kustannusten ja onnistumismahdollisuuden välillä. Organisaatiossa toimimiseen liittyvät 5.vallankäyttö ja 6.hallinnon logiikka sekä työskentelyn rationaalisuutta ja tehokkuutta edistävät organisaation toimintatavat sekä 7.rationalisointi, jolla on taipumus pilkkoa työtä erityisosaamisen alueisiin, mikä aiheuttaa usein 8.työnjaon ja asiakastyön kokonaisuuden hallinnan ellei menetystä niin ainakin kysymyksiä. (Ylikoski 2013, 22 ja 70-71.)

Sosiaalityössä on aina jollain tavoin kyse julkisesta ja universaalista huolenpitovelvollisuuden toteutumisesta, jota vielä ohjataan lainsäädännön ja sosiaalipolitiikan keinoin. Tätä kautta sosiaalityöhön liittyy jollain tavalla kontrollin olemassaolo. Oevermann (2009) on pohtinut kontrollin ja auttamisen suhdetta. Hänen mukaansa kontrolli on aina mukana asiakassuhteessa, jos aloite siihen on tullut järjestelmän edustajalta. Näin siitä huolimatta, että "tarkoitus on auttaa." Tämä kontrollin ja auttamisen dilemma estää Oevermannin mukaan aidon kumppanuuden syntymistä, joka taas vaadittaisiin aidon professionaalisen auttamisen toteutumiseksi. Aidon auttamisen alkamiseksi, asiakkaan itsensä tulisi tunnistaa "hätänsä" ja pyytää apua. Oevermann pohtii, miten kontrollin toimintatavasta pääsisi auttamisen toimintatapaan. Tähän hän mm.

tarjoaa ensikontaktin ja asiantuntija-avun erottamista toisistaan. (Oevermann 2009; Rostila & Vinnurva 2013.)

Sosiaalityöntekijän kokemukset työstään ja työssään ovat sisäsyntyisiä, riippuvaisia omasta maailmankuvasta ja -katsomuksesta. Sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan, mitkä ovat ne olosuhteet, joissa voin vielä työskennellä. Sisäinen ääni siitä, mikä on totta ja oikein ei välttämättä täsmää ympäristön ja tehtävän työn kanssa. Muutos on ainoa pysyvyys sosiaalityössä; uutta kulttuuria syntyy ja rakenteet ja ilmapiirit muuttuvat. Sisäisen kokemuksen ristiriidan ulkoisen ympäristön kanssa voi joku tulkita väärällä alalla olemiseksi, myös ammattitaidottomuudeksi, kokemattomuudeksi. Näkemykseni ja työkokemukseni mukaan on kyse pikemminkin synkronisaatiosta, eriaikaisuudesta sisäisen ja ulkoisen ”kehityksen” välillä. Ammattitaitoa on tunnistaa tämä ristiriita ja pystyä olemaan sen keskellä, tiettyyn rajaan asti. Ulkoisen paine voi olla joskus tarpeeksi, joskus myös liian vähän, jotta ammatissa pysyisi.

Integraalisen ajattelun mukaan ihmisen yksilöitymisen kehityskaaret etenevät omaan tahtiinsa, halusimme tai emme. Nostan tämän esiin siksi, että sosiaalityössä toimialasta riippumatta asiakkaan auttaminen jää ohueksi, ellei tule peräti mahdottomaksi, ainakin motiiveiltaan epäselväksi siinä kohtaa, jos työntekijä on yksilökehitykseltään kehittymättömämpi joillakin (ehkä juuri asian kannalta merkityksellisillä) osa-alueilla kuin asiakkaansa. Integraalisen ajattelun mukaan niin sanottu korkeampi taso ensin ylittää, ja sitten sisällyttää alemmat tasot. Myös tätä kautta voidaan löytää selityksiä yksilöiden välisille kemiaongelmille, huonolle vasteelle tehdyistä toimenpiteistä huolimatta, huonolle sitoutumiselle tai ”muille epäonnistumisille” sosiaalityön asiakastyössä. Työntekijä, joka on ”jossain” ei voi oikeastaan olla avuksi asiakkaalle, joka on jo ohittanut työntekijän ”jossain” -kohdan. Hän ei voi auttaa siinä mielessä, että aidosti jakaisi asiakkaan todellisuuden henkisesti, moraalisesti tai edes käytännöllisesti. Aito jakaminen tarkoittaisi syvällistä tilanteen ymmärtämistä, ei vain tietämistä, ymmärtämistä kokemuksellisuuden kautta. Toimenpiteitä ja palveluja voi silti toteuttaa, mutta ne jäävät mekanistisiksi kokeiluiksi. Tästä ristiriidasta seuraa, että työntekijä asettaa itsensä johonkin suhteessa asiakkaaseensa; ylemmäs, osaamattomaksi tai ehkä näkee asiakkaansa toivottomana. Tällöin on kyse siitä, ettei työntekijän näkemys riitä, ei ole tarpeeksi syvä tai tarpeeksi laaja. ”Rinnallakulkija” tai ”kopin ottaja” -rooli vaatii samaa tai kehittyneempää tasoa

omassa itsessään työntekijän osalta. (Wilber 2011; Laaksonen 2013.) Integraalinen ajattelu lähenee habitus ja habit- käsitteiden mutta myös reflektiivisyyden käsitettä siinä mielessä, että molemmista on löydettävissä I, me, other - minuuden problematiikka, dualismin huomioonottaminen ja eksistentiaalinen filosofinen pohdinta mutta myös kehittymisen ja muutoksen ymmärtäminen ihmisen toiminnan taustalla ja suhteessa ympäristöönsä. (Ken Wilber on kirjoissaan pyrkinyt eri tieteenalojen kartalle asettamiseen siinä suhteessa, mitä ne edustavat integraalisessa näkökulmassa, miten ”kehittyneitä” ne ovat.)

Saksalaisen sosiaalityön perinteen rinnalla voi miettiä suomalaisen sosiaalityön syvintä olemusta. Onko fokus sosiaalityössä asiakkaan palveleminen, ammattitaidolla ja eettisesti, hänen lähtökohdistaan? Onko näkökulma aina asiakkaasta päin, ei koskaan järjestelmästä käsin? Osaako sosiaalityöntekijä olla katsomatta omasta itsestään käsin, ettei pyri onnistumaan asiakkaan parhaan kustannuksella? Kokemukseni mukaan sosiaalityö on parhaimmillaan synkronisaation hakemista asiakkaan sisäisen ja ulkoisen ympäristön välillä, siinä olevan epätasapainon korjaamista. Onnistuneita välimuotoja toki on, joskus ”ei tarvitse mennä” sisäiseen voidakseen auttaa. Sosiaalityöntekijä on katalysaattori, joskus myös vesiaastia, kuten yksi tapaukseni kuvaa. Muun muassa näiden kuvattujen ristiriitojen kautta työntekijän habitus työntekijän omien kriisien kautta kehittyy sen lisäksi, mitä hän kokee asiakastapausten kautta. Sosiaalityöntekijäisyys, jos mikä, on ammattina kokonaisvaltainen, ehkä eniten ihmisenä olemisen kautta jäsentyvä ammatti, kuin mikään muu.

2.2.1 Päihdetyön ristiriitojen erityispiirteitä

Kerron tässä kappaleessa paljon omalla suullani kokemuksia, näkemyksiä ja tuntemuksia käytännön työstä käsin, liittäen niitä alan tutkimukseen. Päihdetyössä julkiseen sektoriin luettavissa olevissa päihdehoitopaikoissa muutamia vuosia olleena, sekä laitos- että avohoidon puolella, kerron havaintojani ja asiakastyöstä nousseita kokemuksiani liittäen niitä tutkimukseni aiheeseen. Käsitelen päihdetyön ristiriitoja tienviittoina päihdetyön sosiaalityöntekijän habituksen muodostumiselle, johdatteluna itse aineistoon.

Sosiaalityö päihdetyössä ei ole rutiineihin perustuvaa. Pekka Saarnio (2015) on tutkinut sitä, mikä toimii päihdetyön psykososiaalisessa työssä, joksi päihdehuollon sosiaalityötä usein kutsutaan. Hän kirjaa onnistuneen asiakassuhteen elementeiksi yksilöllisyyden, työntekijän ominaisuudet ja toiminta, asiakkaan ja työntekijän yhteistyösuhde, jatkuvuus sekä asiakkaan sosiaalisten verkostojen hyödyntäminen. (Saarnio 2015). Asiakkaiden tulosuunnat määrittävät sitä, miten asiakassuhde lähtee muodostumaan, mutta valmista mallia ei ole. Asiakkaat ovat miltei aina juridisesti katsoen vapaaehtoisesti hoidossa, pakkohoitopäätöksiä päihteidenkäytön perusteella ei juuri tehdä. Avohoidossa vapaaehtoisuus korostuu, vaikka se sisältää myös esim. ajo-oikeusasiakkaat tai yhdyskuntapalvelua suorittamaan tulevat. Näissäkin tapauksissa asiakkuus on kuitenkin asiakkaan valittavissa, joskin sen toteutuminen edellyttää päihdetyölle vieraamman sopimusmuodollisuuden toteutumista.

Kuten sosiaalityössä yleensä, myös päihdetyössä näkökulmia katsoa asiakasta on monia. Lainsäädäntö, organisaatio, tilastot, työpaikan hoitokulttuuri ja sovitut säännöt, lääkehoito, säästöt, yksilön tarpeet, menetelmät, luokittelut, diagnoosit ovat kaikki oma lukunsa ”nähdä asiakas.” Nämä ovat kaikille ammattilaisille ymmärrettävissä ja tietoisesti valittavissa olevia näkökulmia. Vuorovaikutukseen perustuvassa / nojaavassa asiakassuhteessa työntekijä ei ole tabula rasa, joka voisi professionaalisuuteen vedoten jättää huomiotta sen, mikä hän on ja missä hän työskentelee. Erityisesti päihdetyössä näkökulmia joutuu ”jättämään huomiotta.” Tätä huomiotta jättämistä avaa muiden muassa Ylikosken (2013) aiemmin kuvaamat harkinnan paikat. Nämä ovat totta myös päihdetyössä, virhetyölle on suuret mahdollisuudet jokaisessa mainitussa kohdassa. Koska päihdetyön asiakas on usein paitsi problematiikaltaan monisyinen ja usein kroonistunut useallakin tapaa, näkökulmavalintoja on tehtävä, jottei näkisi asiakasta suoraan toivottamana. On astuttava tietämisestä ulos ja siten annettava mahdollomalle tilaisuus muuttua mahdolliseksi. Mitä enemmän ongelmia, sen pienemmistä askelista ja sen läheisemmästä läsnäolosta on lähdettävä työskentelyyn mukaan. Sitä herkemmin on katsottava ihmistä, ei tapausta.

Jokainen meistä on valintojensa ”vanki”, niin työntekijä kuin asiakas. Metodi- tai näkökulmavalintojen merkitys ohenee merkitykseltään siinä, kun asiakas kokee tullessaan autetuksi, kuulluksi ja huomioduksi omana itsenään, omassa tilanteessaan. Asiakkaan kohtaaminen ja onnistunut vuorovaikutus ovat asiakastyön onnistumisen tekijät. Tätä on

tuonut esiin muiden muassa Laitila-Ukkola (2005) liseniaattityössään. Siinä päädyttiin nimeämään sosiaalityön keskeisiksi elementeiksi ihmisen kohtaaminen, kuunteleminen ja vuorovaikutuksellisuus. (Laitila-Ukkola 2005). Merkittävimmät valinnat sosiaalityöntekijä tekee ihmisen kohtaamisessa, puhuttelutavassa ja olemisessaan asiakkaan kanssa. Erityisesti päihdetyössä tämä korostuu. Riippuvuuksien kanssa kamppaileva on usein tunne-elämältään herkkä, satutettu, traumatisoitunutkin. Monilla on erityinenkin herkkyys aistia mielialoja, sanatonta viestintää, usein asiakkaat testaavat työntekijöitä ja heidän luottamustaan. Epäonnistunut vuorovaikutus näkyy muuan muassa siten, ettei asiakas enää tule vastaanotolle. Varsinaista palautetta he antavat harvoin tällaisissa asioissa. Näin katsoen voidaan tarkastella myös sitä, miten ja milloin työntekijä kokee onnistuneensa ja mistä hän tietää onnistuneensa?

Asiakkaan auttaminen päihdetyössä vaatii, että työntekijän on tavoitettava Rostilan esiin nostama niin sanottu perustavaa laatua oleva sosiaalisuus, saadakseen luottamuksen toimia asiakkaan asiassa. Tällainen sosiaalisuus on enemmän luontumuksen kaltaista kuin sosiaalisia sääntöjä noudattelevaa sosiaalisuutta. (Rostila 2013; Rostila 2014.) Työntekijän tulee osata myös "moraalinen (tai oikeastaan moraaliton) askel taaksepäin". Päihdetyön käytännöstä voisi nostaa esimerkiksi sen, miten työntekijä näkee esimerkiksi korvaushoidon suhteessa maailmankuvaansa. Mikäli läsnäolon kautta työtään tekevä työntekijä ei pohjimmiltaan hyväksy korvaushoitoa mistä tahansa syystä, tai se aiheuttaa hänessä sisäistä ristiriitaa, onko mahdollista täydesti pystyä ylittämään tämä ristiriita ja silti auttaa asiakasta aidosti? Ristiriita voi johtua monesta syystä; moraalista, henkisestä tai tunneperäisestä näkökulmaerosta, mutta myös näiden puolien kehittyneisyydestä ja syvyydestä. Vähintään se vaatii myös työntekijää kypsyyden / kyseenalaistamaan / näkemään oma ristiriitansa, ja käsittelemään sitä rehellisesti, ehkä osin myös asiakkaan aikana, tapauskohtaisesti pohtien asiaa myös ääneen.

Erityisesti päihdetyössä moraalikysymykset nousevat sosiaalityöntekijän työssä esiin. Boris Zizekin (2005) mukaan sosiaalityössä ollaan siirrytty ja nykyisyys edellyttää postkonventionaalista moraalikäsitystä, mikä mahdollistaa asiakkaan totuuden näkemisen huolimatta sen moraalista aspektista. Moraalikysymyksissä siirtyminen konventionaaliseen postkonventionaaliseen heijastaa yleisempääkin maailmankuvamuutosta modernin ja postmodernin tapaan. Tätä suuntausta edustaa

muiden muassa Kohlberg. Hänen mukaansa konventionaalinen moraalit ei riitä professionaaliseen toimintaan. Postkonventionaalinen moraalikäsitely tunnistaa järjestelmän, jossa tietyt moraaliset lainalaisuudet ovat muodostuneet, ja ymmärtää järjestelmän jäsenien edustavan tätä moraalikäsitelyä. Postkonventionaalinen moraalikäsitely ottaa kuin askeleen taaksepäin laillisuuden tarkastelusta siihen, mikä on oikeutus ja oikeudenmukaista. Se ymmärtää asiakkaan todellisuuden ja ympäröivän todellisuuden olevan erilliset. Tätä erillisyyttä tulee voida tarkastella neutraalisti. (Zizek & Garz 2005.) Moraalikäsitelyjen tarkastelu irrallaan vallitsevasta yhteiskunnasta ei tietenkään voi olla este toimia laillisesti ja eettisten ohjeiden mukaan päihdetyössä. Enemmänkin on kyse asiointien syvemmästä ymmärtämisestä, asiakkaan maailmaan neutraalisti katsomisesta, jotta tämä tulisi paremmin ymmärretyksi ja autetuksi.

Päihdetyön mahdollisia asiakkaita ovat kaikki yhteiskuntamme jäsenet, erottelevia tekijöitä löytyy vasta kunta- ja hoitoyksikkökohtaisista rajauksista. Kaikki ovat kuitenkin oikeutettuja apuun suhteessa päihdeongelmiin. Päihdeongelmat ja vielä laajemmin riippuvuudet ovat monisyinen ja -tasoinen kenttä. Riippuvuus voidaan ymmärtää monesta näkökulmasta, opittu käytös malli, tunne-elämän ongelma vai etenevä sairaus? Päihdetyössä työtä tekevien tapa tehdä ja ymmärtää asia on paljon eroja. Suomessa päihdetyötä virallisina tahoina tekevien työtapa, tavoitteet ja ammatillisuus on osittain suojattu ja se määräytyy lain ja ohjelmien mukaisesti. Tätä säätelee laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilökunnan kelpoisuusvaatimuksista (29.4.2005/272). Tämä tukee luotettavuutta ja samanarvoisuutta eri alueilla. Yksityisellä puolella tarjonta on moninaista sekä lähestymistavoiltaan että työtavoiltaan. Ei ole yhtä tapaa tulla riippuvuusongelmaiseksi eikä siitä toivukaan yhdenmukaisin keinoin.

Asiakaskunta on erittäin heterogeenistä, mikä lisää osaltaan työn ennakoimattomuutta ja vaatii laajaa sopeutumiskykyä. Myös ymmärrys laajasta kirjosta diagnooseja on tarpeen. Erityisesti asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen haltuunotto, tulla ongelmien ymmärretyksi kokonaisena ilman, että otat juurikaan hänen elämänsä muihin osatekijöihin kantaa, on haastavaa. Päihdetyön fokus on ristiriitainen. Se on kapea siinä mielessä, että "pienen asian pitäisi muuttua" (toipuminen riippuvuudesta) mutta sosiaalityöntekijä toimii kokonaisvaltaisesti ihmisen elämässä. Riippuvuus on jäävuoren huippu -sanonta kuvaa tätä dilemmaa hyvin. Päihdetyön sosiaalityöntekijä kohtaa hyvätuloisen, yrittäjän,

asunnottoman, kehitysvammaisen, paranoidisen skitsofreenikon, rikollisen, ratista kärynneen, huumeidenkäyttäjän, yhdyskuntapalvelun suorittajan, prostituoidun, psykiatrisesta sairaalasta kotiutetun, ostosriippuvaisen, syömishäiriöisen, peliriippuvaisen, raitistuneen alkoholistin, narsistin läheisen, sosiopaatin ja monta muuta "leimattua" asiakasta. Työskentely esimerkiksi paranoidisen skitsofreenikon kanssa, tai 12v. tasolla olevan kehitysvammaisen kanssa "vain päihdeongelman" parissa, haastaa päihdetyön sosiaalityöntekijän todella. Tätä päihdetyössä ilmenevää elämänalueiden moninaisuutta on tutkittu esimerkiksi A-klinikkasäätiön työmetodin puitteissa. (Pitkänen 2014). Sosiaalityöntekijän ominaisuuksia tässä moninaisuuden kentässä on tutkinut puolestaan Pekka Saarnio (2009). Mitä tämä moninaisuus tarkoittaa päihdetyön sosiaalityöntekijän habituksessa?

Vuorovaikutuksen kautta peilaamme itseämme toisista ja sopeutamma ajatteluamme ja toimintaamme tämän mukaan. Vuorovaikutuksen onnistuminen paitsi sanallisen myös sanattoman vuorovaikutuksen kautta on olennaista sosiaalityön onnistumisessa. Puhetta sosiaalityön yksiköissä tutkinut Rostila (1997) toteaa: "Kumpikaan löytämäni tapa rakentaa toimiva keskusteluyhteys asiakkaaseen ei ollut erityisen professionaali, vaikka toinen niistä perustuikin neutraaliuteen. Luottamukselliselle keskustelutilanteelle oli ominaista keskustelun epämääräisyys ja koordinoitu edestakainen liike asioiden hoidon ja rupattelun välillä." Rostilan käyttämä termi sosiaalitoimistopuhe, voidaan arvioida myös terapeuttisena puheena. Terapeuttisen puheen Rostila kyseenalaistaa siinä mielessä, että luottamukseen ja tuttuuteen perustuva sosiaalitoimistopuhe ei välttämättä ole paras mahdollinen alusta terapeuttisille mahdollisuuksille. Tämä johtuu osittain siitä, että terapeuttinen puhe on yhteydessä psykiatriassa ja perheterapiassa ilmenevään sosiaaliseen konstruktionismiin, jossa ajatellaan etteivät rakenteet saisi ohjailta ihmisen ongelmien tarkastelua, vaan ihmiset tulisi nähdä merkityksiä luovina systeemeinä, vuorovaikutteisina olentoina elämisen virrassa olevana verkostona (Rostila 1997.)

Rostilan väitöskirjassa on kyse toimeentulotukiasiakkaiden puheesta. Päihdetyön sosiaalityöntekijällä ei ole tällaisia kriittisiä aiheita, jotka olisivat kontrollin kohteena, kuten raha tai lääkkeet. Asiakkaan tilanteesta käsin kriittisiä ja vältettäviäkin aiheita nousee mutta varsinaiseen kontrollinäkökulmaan niistä on harvoin (esimerkiksi lastensuojelunäkökulma). Rostilan kuvaama "tuttuuteen perustuva... epämääräinen puhe

ja puheen edestakainen liike asioiden hoidon ja rupattelun välillä” kuvaa rakenteeltaan myös keskusteluaikojen puhetta päihdetyössä, mutta myös terapeuttisempi puhe ja keskustelu on käytössä. (Rostila 1997.) Tällaisen moninaisen keskustelun osaaminen on yksi sosiaalityöntekijän habitusta ilmentävistä seikoista. Vuorovaikutuksen osuutta on tutkinut myös Pekka Saarnio (2009), ja todennut sen olevan viiden tärkeimmän ominaisuuden joukossa. (Saarnio 2009/2015).

Päihdetyö on sosiaalityön kentällä vapaammin muotoutuva kuin esimerkiksi lastensuojelu tai aikuissosiaalityö. Päihdetyöstä nykymuotoisenaan puuttuu useimmiten kontrolli siinä mielessä kuin kontrolli sosiaalityön terminä käsitetään. Kontrolliksi voidaan tulkita se, että asiakkaalta rajataan hoitopääsyä sen vuoksi, että tämä käyttäytyy aggressiivisesti TAI ei pääse hoitopaikkaan sisälle, koska on päihtynyt. Kontrollin puuttuminen muotoilee varmasti päihdetyön ammattilaisen tapaa tehdä työtä.

Päihdetyön terapeuttisesta merkityksestä ja mahdollisuudesta keskustellaan paljon. Ristiriitaisena asiana se on nostettu mm. sen vuoksi, että terapeutti ammattinimikkeenä on epäselvä tai oikeammin usein väärinymmärretty, sekä siksi, että päihdetyön asiakkaissa on paljon joko psykoterapiaa saavia tai sitä hakevia asiakkaita. Terapia -käsite kuuluu päihdetyön arkeen, vaikkei päihdetyössä voitaisi koskaan “tehdä oikeaa terapiaa.” Päihde- ja mielenterveystyön yhdistämisvaatimukset ja osin toteutuneetkin muutokset pitävät “terapian” entistä lähempänä päihdetyötä. Päihdetyössä käytössä on sosiaalityöntekijää vastaava nimike sosiaaliterapeutti. Tämä viittaa terapeuttiseen otteeseen asiakkaan sosiaalisessa elämässä, eli keskittymiseen sosiaalisen puolen korjaamiseen. Sosiaaliterapeutin ammattinimikkeen selittäminen on yksi pieni lisä päihdetyön erityisyyttä. Selittäminen usein paitsi asiakkaille myös muille profesioille. Selittäminen tapahtuu usein poissulkuna, siitä käsin, mitä sosiaaliterapeutti ei ole. Todetaan vielä, että toki päihdehuollossa toimii sosiaaliterapeutteina myös psykoterapeutteja. Terapeutin ominaisuuksien vaikutuksiin eri tutkimusten kautta on luotu katsaus (Artkoski, Kuusisto, Saarnio 2012). Tässä katsauksessa tarkasteltiin ”terapeutin ammatillista taustaa, terapeuttiin kohdistuvia interventioita, terapeutin ja asiakkaan piirteiden yhteensovittamista, terapeuttista allianssia ja terapeutin tyyliä hoidon toimivuuteen vaikuttavina tekijöinä.” Tuloksissa todettiin, että ominaisuuksilla on vaikutusta, mutta

lisätutkimusta tarvitaan. (Artkoski, Kuusisto & Saarnio 2012.) Työntekijän suhtautuminen ammattinimikkeisiin tai niiden puuttumiseen kuvastaa myös habituaalisuutta.

Moniammatillisuus on arkea päihdetyössä, sekä laitoksissa että avohoidon paikoissa. Eri ammattikunnat tekevät työtä saman katon alla. Moniammatillisuuden ihanteellinen toteutuminen voi jäädä toteutumatta vaikka yksikön koon takia tai jokin sisäinen ristiriita voi estää sitä toteutumasta. Päihde- ja mielenterveystyön yhdistämiseen voin todeta, että yhteinen katto ei takaa toimivaa yhteistyötä. Itse näen sen toteutuvan ajan myötä, kun koulutettavat henkilöt "kasvavat uuteen ajatteluun". Voi olla, että näkemys on kerettiläinen tai pessimistinen. Mielenterveyden hoitamisen perinne psykiatriassa ja päihdeongelmien "hoitaminen" sosiaalityön kautta eivät ole ihan heti kohtaamassa saumattomasti. Onnistunut yhteistyö vaatii paljon työtä ja tahtoa. Päihdetyön puolella moniammatillisuus toteutuu lääkärin, sairaanhoitajan ja sosiaalityöntekijän yhteistyönä. Sairaanhoitajat ovat usein psykiatrisesti tai päihde- ja mielenterveystyöhön suuntautuneita sairaanhoitajia ja lääkärit usein päihdelääketieteeseen erikoistuneita. Näistä ammattikunnista sosiaalityöntekijä saa tukea omalle työlleen. Terveystieteiden laki määrittelee, että "Terveystieteidenhuollossa tehtävä päihdetyö on suunniteltava ja toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun kunnassa tehtävän päihdetyön ja mielenterveystyön kanssa." (THL 2011; Laki 30.12.2010/1326). Lisäksi päihdetyötä määrittelee toistaiseksi erillinen laki, päihdehuoltolaki 41/1986.

Käytännön päihdetyössä, hoitoyksiköissä, ammatillinen rajanveto menee yleensä niin, että sosiaalityöntekijä tai sosiaaliterapeutti tekee keskusteluterapia -muotoista työtä asiakkaiden kanssa, koskien esimerkiksi psykoedukaatiota, elämäntilanteiden selvittelyä, riippuvuusproblematiikkaa, parisuhdeasioita, sosiaalisia suhteita laajemminkin, koulutus- ja työasioita. Varsin usein pureudutaan ongelmalliseen, toistuvaan käytökseen, tapoihin ja tottumuksiin, joista on asiakkaalle haittaa. Moniammatillinen työryhmä on työkalu asiakkaan asioissa. Siinä voidaan tehdä päätöksiä asiakkaan asioissa (lääkemuutokset) ja etsiä yhdessä keinoja asiakkaan auttamiseksi. Moniammatillisuus toimii päihdetyössä myös turvana mm. asiakkaan asioista päätettäessä, näin toimien päätökset eivät henkilöidy. Sosiaalityöntekijän tehtävä on kokonaisuudessa kokoavan näkökulman muodostaminen ja asiakkaan puolen pitäminen, häneen uskomisen ja periksi antamaton

läsnäolo. Näkykö moniammatillisuuden olemassaolo sosiaalityöntekijän ammattitapaisuudessa?

3 Lähestymistapana objektiivinen hermeneutiikka

Saksalaisessa sosiaalitieteiden perinteessä jo pitkään vaikuttanut näkökulma avaa uudenlaisen, lähellä omaa maailmankuvaani olevan keinon tutkia ja nähdä ilmiöitä. Siinä viehättää erityisesti ”nimettömäksi tekeminen”, yleisen rakenteen / mallin löytäminen ja tarinan tasolta irti pääseminen. Sosiaalityö on tarinoita. Tarinan ja tarinan tulkinnan tasolle jäävä subjektiivinen näkökulma ei mielestäni kuitenkaan riitä asiakkaan parhaan toteutumiseksi, vaan se vaatii syvempää ja laajempaa tarkastelua.

Lähestymistapana tutkielmassa ovat Oervermanin tapausrekonstruktion ajatukset, joita Rostila on suomentanut ja tuonut suomalaiseen sosiaalityön teoriakeskusteluun. Näkökulmaa avataan myös Klaus Kraimerin, Schützen ja Axel Jansenin kautta mahdollisimman laajan ymmärryksen saavuttamiseksi. Tapausrakenteiden tutkimusta on tehty objektiivisen hermeneutiikan (Oevermann) ja tulkitsevan sosiaalitutkimuksen (Schütze) metodologioilla. Kummassakin tutkimusotteessa sosiaalisia ilmiöitä tutkitaan kokonaisvaltaisesti ja prosesseina vaihteellisuuden periaattein. Tapausrekonstruktio on mm. asiakastapausten tutkimiseen käytetty teoria ja metodi.

Objektiivisen hermeneutiikan diagnoosin problematiikka ei ole tässä työssä keskiössä, mutta diagnoosin tekemisen eli ”tulkinnan problematiikka” sen sijaan on. Haastateltavan henkilökohtainen habitus heijastelee kunkin henkilökohtaista tapaa ratkaista professionaaliseen auttamiseen perustava ristiriita, joka vallitsee ”enemmän tietämisen” ja ”ihmissuhteen/täyden sosiaalisuuden” välillä eli on moniulotteisempi kuin mihin tapaisuudella yleensä viitataan. Tapaukset ovat tässä tutkielmassa sosiaalityöntekijöitä, yksilöitä edustamassa ammattikuntaansa.

Tutkimustavan lisäksi objektiivinen hermeneutiikka tarjoaa rekonstruktion sovellettavaksi käytännön työssä. Sosiaalityön perusmetodeihin kuuluvan caseworkin (Toikko 2001) historiaa katsottaessa diagnosoinnin ja psykologisoinnin kautta funktionaaliseen suuntaan edennyt tutkimus- ja työskentelytapa vastaa modernin maailman pluralistisuuteen ja

monimutkaisuuteen. Tapaustutkimuksella ei sinänsä ole ristiriitaa suhteessa esim. Pauli Niemelän näkemyksiin. Ne toimivat eri tasoilla. Niemelä kuvaa artikkelissa ”Case study-Case work-Case evaluation” tapaustutkimusta systeemiteoreettisesta näkökulmasta. Suomessa caseworkin kehitys lienee jäänyt tiiviisti liittämättä sosiaaliteorioihin ja jääneen ”ajan jalkoihin.” Casework toi sosiaalityöhön muun, kuin materiaalisen avun näkökulman ja yksilöllisen auttamisen, lisäksi se antoi sosiaalityölle työn kehittämisen mahdollisuuksia, apuja teoreettiseen jäsentämiseen ja työn systematisointiin. (mm. Toikko 2001, 69-86). Tästä näkökulmasta Rostilan mielenkiinto objektiivisen hermeneutiikan mahdollisuuksista tarjota ”jotain enemmän” sosiaalityön asiakastyön teoriaperustan vahvistamiselle tulee perustelluksi.

Saksalaisessa sosiaalityön perinteessä Becker-Lenz ja Lüscher ovat pohtineet artikkelissaan (Neue Praxis 5/2012) diagnoosin käsitettä sosiaalityön käytäntönä. Diagnoisoiva tapa on luokitteleva, asiat saadaan nimikkeiden alle ja sopimaan käsitejärjestelmään. Toinen lähestymistapa on rekonstruoiva, asian osiinsa purkava ja uudelleen rakentava lähestymistapa. Diagnoosinnin käyttöä on kritisoitu mm. vallankäytön, kapean tyypittelyn ja valmiiden kategorioiden käytön näkökulmista. Asiakkaan tilanteen ymmärtäminen pitäisi lähteä ei-tietämisestä ja siitä, että ymmärretään varman tietämisen periaatteellinen mahdottomuus. (Becker-Lenz & Lüscher 2012; Rostila 2014.)

Diagnoisoivaa ja rekonstruoivaa tapaa ei tarvitse kuitenkaan nähdä toisiaan poissulkevinä. Ne tukevat toisiaan. Yhteisymmärrys ja neuvottelu eivät sovi diagnoosoivaan käytäntöön, kun taas perustelu ja selvittäminen kuuluvat. Diagnoosi tulee tunnustaa, tavallaan asiakkaan pitäisi se ”ostaa”, jotta muutosta voisi alkaa miettiä.” Tapauksen rekonstruktiossa sen sijaan selvitetään tapauksen rakenne, joka on asiakkaan persoonan ilmaisemista suhteessa ongelmaan.” (Becker-Lenz & Lüscher 2012.)

Toimijaa (asiakas/haastateltu sosiaalityöntekijä) koskeva tilannearvio voidaan ymmärtää Rostilan mukaan intuitiivisena, työhön liittyvän vaiston ohjaamana, tapauksen rekonstruktiona. Rostila näkee tilannearvion ja tapausrekonstruktion välillä yhtenevän abduktiivisen päättelyn logiikan. Abduktiivinen päättely on tavallaan todistusaineiston kautta tehtyä päättelyä, joka mahdollistaa myös epätoden voivan olla hyväksytty vastaus, ”riittävän hyvä.” (Rostila 2013.)

Mallia haetaan muun muassa dokumentaarisen tulkinnan menetelmällä, joka pyrkii näkemään toimijan pelitilan, mahdollisten vaihtoehtojen avaruuden, jossa autonominen toimija tekee valintansa. Objektiiivinen hermeneutiikka puhuu myös latenteista eli piilomerkityksistä. Malli, rakenne on olemassa, vaikkei toimija sitä tiedosta. Objektiiivinen hermeneutiikka kysyy ”Mistä on kyse?” Se kysyy sitä säännön löytämiseksi sekä toimijan valintalogiikan löytämiseksi. Sääntöä peilataan sekä suhteessa toimijan tilanteeseen, että toisin päin. Objektiiivinen hermeneutiikka on tapa tutkia; mitä ymmärretään kohteella, millaisena se ilmenee. Merkitys on ymmärrettävä vastauksena johonkin, mikä aloittaa tilanteen. Se, mikä aloittaa tilanteen, on sääntö ja mikä lopettaa tilanteen, on vastaus. Objektiiivisen hermeneutiikan tavoitteena on päästä kiinni yleisestä eristettyyn erityiseen. (Rostila 2013.) Ymmärtäminen ei tässä tarkoita perinteistä asiayhteyksien ja historian synteesin ymmärtämistä, oikeastaan on kyse ei-ymmärtämisestä, ymmärtämisen yläpuolelle ja ulkopuolelle asettumisesta.

Tapauksia rekonstruoivassa tutkimuksessa tutkitaan inhimillisten elämäkäytäntöjen rakenteita siten, että toimijan autonomisuus otetaan huomioon. Oevermannin (2000) mukaan tapausrakenneanalyysiä voidaan tarkastella kolmesta eri suunnasta. Perinteisen sosiaalityön tapauskuvauksen ja tapausrekonstruktion suhteen tarkastelun kautta, subjektiiivisuuden, subjektiiivisen tekijän ja toimijuuden tutkimuksen kautta tai sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteiden selvittämisen ja arvioinnin kautta. (Oevermann 2000; Rostila 2013.)

Esimerkki lausekohtaisesta analyysin teosta:

Lausekohtaisessa tarkastelussa valittiin hypoteesilause, jonka merkitysrakennetta tutkittiin:

Valitaan lause tai sen osa, jota halutaan analysoida objektiiivisen hermeneutiikan metodilla:

Mullon sellane (asiakas)tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta ja jatkuu edelleen.

Tutkitaan siis seuraavan lauseen merkitysrakennetta: *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta.*

Palautetaan lause ”normaalipuheeksi” miettimällä millaisiin puheyhteyksiin em. lause sopisi. Kiinnitetään huomiota relatiivipronominiin ’mikä’ – josta voidaan päätellä, että jokin on kestänyt, kyse ei siis ole subjektista (johon viitattaisiin joka-pronominilla).

Esimerkiksi:

1. Kaveri kertoo ystävälleen tapaturmaisesta loukkaantumisestaan: *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta, mihin mää oon hakenut kyllä vakuutuksestakin jo korvauksia. Kun mä loukkasin polveni, niin se ei sitten parantunutkaan....*
2. Ystävysten kesken vuorotellen tapahtuvassa kriisikokemusten jakamisessa (esim. eroprosessiin liittyen), toinen voi jatkaa vuorollaan: No, *mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta...*
3. Riehakaassa seurassa naiset jakavat kokemuksiaan miesten iskuyrityksistä. Toisen puheen jälkeen toinen jatkaa: *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta. Yks heppu piirittää edelleen mua...*
Rakennetaan hypoteesi edellisten perusteella: Kyse on erityisestä ja mainitsemisen arvoisesta asiasta (hyvässä tai pahassa). Kyse on asiasta, joka erityisesti askarruttaa ja herättää ajatuksia, ja jonka haluaa jakaa luottamuksellisessa seurassa.

Pyritään löytämään vielä jostakin aivan muu asiayhteys, johon lause sopisi, ja joka voisi riitauttaa edellisen hypoteesin.

Esim.

1. IT-alan ongelmanratkaisutyöhön liittyvä ammattilaisten keskustelu: kollega kertoo pitkään jatkuneesta asiakkaan ympäristössä ilmenneestä ongelmatilanteesta. *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta. En oo vielääkään keksinyt siihen ratkaisua...*
Uusi hypoteesi: Puheena on ammattilaisten keskenään jakama tapaus.

Voidaan kuitenkin todeta, että analysoitavan lauseen kohdalla 4-vaihtoehdon perusteella tehty hypoteesi ei täsmää tutkittavan tapauksen tyyppiin, vaan kohtien 1-3 puhetilanteita yhdistämä hypoteesi, jossa on kyse jostakin erityisestä tilanteesta, sopii analysoitavan lauseen tulkinnaksi paremmin.

Testataan vielä löydettyä hypoteesia (että kyse on jostakin erityisestä tilanteesta tai tapauksesta) hakemalla toisesta kohdasta samaa tapauskuvausta lause, jolla pyritään todistamaan se, että hypoteesi ei päde.

Analyysimuodossa pyritään valitsemaan testattavaksi kohtia, jotka tuovat jotakin oleellista esille ammattitapaisuudesta, jota tutkimuksessa pyritään selvittämään. Nämä kohdat voidaan valita sattumanvaraisesti. Aineistoa lukiessa tekstistä nousee intuitiivisesti lauseita / kohtia, joiden syvempi merkitys herättää lukijan huomion. Vaikka tapauksia on "vain" kolme tässä tutkielmassa, materiaalia on runsaasti lause-lauseelta etenevään tarkasteluun.

Objektiivisen hermeneutiikan tavoitteena on päästä kiinni, Rostilan sanoin “yleisestä eristettyyn erityiseen.” Tässä tutkielmassa tapauskertomus on haastateltavan ja haastattelijan välinen käytäntö. Haastatellun valitsema asiakastapauskieli on tapauskäytäntöön kuuluva, ja se kertoo enemmän kuin sanat kertovat. Haastatellut ovat omista syistään nostaneet tarkasteluun yhden tapauksen monista asiakastapaustensa joukosta. Tämä nostettu tapaus on osa erilaisten tapauksien kokoelmaa.

Wernetin (2014) näkemys lausekohtaisesta analyysistä on pedanttinen. Hän kirjoittaa, että *metodinen periaate 1 on ensin etäännyttää teksti kontekstistaan ennen kuin sitä aletaan tarkemmin tutkia*. Tämä periaate auttaa erottamaan analyttisesti tekstin merkityksen sellaisenaan ja tekstin merkityksen kontekstissaan. Tämä on tärkeää, koska se pakottaa tulkitsijan vertaamaan latenttia ja näkyvissä olevaa tasoa jokaisen lauseen kohdalla. Seuraavaksi kontekstista vapaata tekstin osaa, lausetta testataan muissa yhteyksissä ja varmistutaan, että sen rakenne pysyy samana. Jos tämä onnistuu, tämän pohjalta tehdään hypoteesi, jonka voidaan olettaa edustavan sitä luontumuksen omaista toimintaa / valintaa toimijalle, joka lauseen tuottaa. Tekstin näkyvän merkityksen lisäksi on siis olemassa latentti merkitys, joka paljastuu vain, kun kontekstivapaa alkuvaihe on tehty. Tekstin merkityksen ero kontekstissaan ja ilman sitä mahdollistaa latentin tason esiin tulon, joka muutoin jäisi huomioimatta, jos teksti selittyisi vain kontekstinsa kautta.

Metodinen periaate 2 on ottaa vakavasti tekstin tarkka, sananmukainen merkitys. Tämä periaate pakottaa tulkitsijan keskittymään tarkasti tekstiin. Kun etäännytys toimi selkeyttävänä kontekstin suhteen, pakotus keskittyä sanatarkasti tekstiin vaatii sen, että tulkitsija ei yritä pehmentää ilmauksia, jotka ehkä antavat ymmärtää, että henkilö halusikin sanoa jotain muuta kuin mitä sanoi. Metodi keskittyy pääasiassa siihen, mitä sanottiin eikä siihen, mitä ehkä olisi haluttu sanoa. Tekstin sanatarkkaa tulkintaa ei tehdä kuitenkaan koko ajan, koska usein tekstistä ei nouse ajatusta, että henkilö olisi halunnut sanoa jotain muuta, kuin mitä sanoi. Kun tämä ajatus kuitenkin joskus nousee, periaate 2 tulee tärkeäksi. Silloin on tärkeää keskittyä sanatarkkaan tulkintaan. Vain kun tämä on tehty, voivat sekä latentti että näkyvä merkityksen taso tulla systemaattisesti erotetuksi ja tulla käytetyksi rekonstruoinnissa ja voidaan muodostaa metodin pääasiallinen tavoite eli latentti merkitysrakenne.

Metodinen periaate 3 on sekventiaalisuuden periaate. Teksti pitäisi analysoida lause lauseelta. Sekventiaalisuus ei viittaa kronologiseen etenemiseen vaan siihen, että merkitysrakenteet muodostuvat uudestaan tekstistä, toistuvat. Metodi ei tee eroa rakenteen ja prosessin välillä, vaan näkee niiden tapahtuvan yhtäikaa. Sekventiaalisuuden vaatimus mahdollistaa analyysin aloittamisen mistä lauseesta tahansa. Toisaalta se myös estää tekstissä hyppimisen sillä perusteella, että tulkitsija syyllystyisi vain hypoteesiin sopivien lauseiden etsimiseen. Tämä periaate pakottaa periaatteiden 1 ja 2 tavoin tulkitsijaa seuraamaan tekstin dynamiikkaa itsessään sen sijaan että selittäisi jotain tunnusomaista tekstistä viittaamalla toisiin osiin tekstissä tai kontekstiin. Toinen syy, miksi sekventiaalisuus on tärkeä, on suhteiden luominen tekstin osien välille. Jokainen tekstinosa tulee ymmärtää esiin tulevan merkitysrakenteen osana, joten se tulee nähdä sekventiaalisessa asemassaan.

Periaate 4 laajentamisen periaate. Hypoteesit muodostetaan pienistä tekstinosista, jotka analysoidaan tarkasti. Tämän vuoksi on usein mahdotonta analysoida koko tekstiä, mistä syystä menetelmää on myös kritisoitu. Koska tulkinta koskee vain pientä osaa tekstistä, katsotaan, ettei se tee oikeutta aineistolle ja että koko teksti pitäisi käsitellä kokonaisuutena. Sekundäärisiltä näyttäviin lauseisiin pikkutarkan ja syvän analyysin keskittäminen näyttää sivuuttavan ilmeisemmin esillä olevaa tekstiä ja keskittyvän siihen, mitä ei sanottu. Ensimmäisen kritiikin kohtaan on vasta-argumentti, jonka mukaan pieneltä vaikuttava tekstinosa voi kuitenkin edustaa jotain todella yleistä rakennetta sosiaalisesta todellisuudesta. Laajentamisen periaate viittaa siihen, että jokainen tekstinosa edustaa sekä erityistä että yleistä. Erityiset tapausrakenteet ovat nähtävissä vain yleistä sosiaalisen taustaa vasten. Näin myös merkityksettömiltä näyttävät tekstinosat viittaavat sosiaaliseen todellisuuteen tekstin takana.

Metodin idean mukaan kukaan ei voi toimia irti sosiaalisen säännöistä, samoin ei voida tuottaa tekstiä ilman sosiaalisen sääntöverkoston vaikutusta ja olemassaoloa. Metodi ei ole kiinnostunut vain erityisestä vaan pyrkii näkemään laajemmin yleistä erityisen kautta. Jokainen osa tekstissä viittaa samaan rakenteeseen, riippumatta analyysin aloittamisen kohdasta. Toiseen kritiikin aiheeseen vasta-argumentoidaan, että metodi vaatii irrottautumaan jokapäiväisen keskustelun tavasta keskittyä vain siihen, mitä sanotaan.

Merkityksettömiltä näyttäviin tekstinosiin paneutuminen avaa mahdollisuuden analysoida tiedostamatonta, ikäänkuin tulkitsisi puhujan sanatonta viestintää. (Wernet 2014.)

Tässä tutkielmassa ei käytetä Wernetin pedanttista tulkintaa metodista. Yksityiskohtaisen tarkastelun rinnalla tulkintaa voidaan tehdä myös teorian kautta – se voi olla lähtökohtana. Teoriana voi olla esim. kontrollin ja auttamisen välinen suhde tai kuten tässä tutkielmassa; katsoa sosiaalityöntekijän habitukseen viittaavia tai vihjaavia seikkoja. Pääpaino on koko aineiston teoreettisella tarkastelulla, jota lausekohtaiset nostot tukevat.

Kraimerin (2010) mukaan tapausrekonstruktio on empiirisen sosiaalityöntutkimuksen menetelmä. Sen avulla muodostetaan yleistä merkitystä omaava tyyppi tai malli. Sen tulee osoittaa, miten käytäntö todellisuudessa toimii, ei sitä, mikä on toimijan oma käsityksensä ja tulkintansa toiminnastaan. Menetelmä huomioi myös sen, miten todellisuus toimisi, jos päätökset, valinnat olisivat erilaisia. Jansenin (2011) mukaan menetelmässä on kyse myös siitä, miten päästään tapahtumisen kuvaamisen taakse. Jansen puhuu myös ”taustasta”, mikä tarkoittaa tietoa siitä, miten maailma yleisesti ottaen toimii. Tämä tausta sisältää yleispäteviä sääntöjä, jota vasten käsitämme maailmaamme. Oevermannin (2000) mukaan säännöt ”antavat raaka-aineen, jonka varassa autonomia mahdollistuu ja ilmenee.” Menetelmään kuuluu ajatus jaksottaisuudesta, sekvensseistä. Ilman jatkumoa valinnat ja päätökset ”häviävät”, menettävät merkityksensä. Kohtaamme joka hetki valinnan mahdollisuuksia ja valitsemalla jotain, toisaalta suljemme joitain toisia vaihtoehtoja pois ja toisaalta valitsemalla avaamme uusia valinnan mahdollisuuksia. Järjestelmällisen menettelyn kautta tulee mahdolliseksi oletusten/tulkinnan jatkuva testaaminen ja tarkentuminen. Myös vääräksi osoittaminen tulee mahdolliseksi, ja hyväksyttäväksi. (Jansen 2011.)

Teorian ja samalla metodin mahdollisuudet tuoda näkymätön, aistien havainnoilta piilossa oleva, mutta todellisuudessa vaikuttava aines tieteellisin keinoin näkyväksi, on uutta suomalaisessa sosiaalityössä. Ilmiönä ei ole kuitenkaan mistään uudesta kyse, vaan päinvastoin. Sosiaalityöntekijän fiilis, tuntemus, ”se jokin” -tieto asiakkaan tapauksesta on ollut aina olemassa. Tapausrekonstruktio tarjoaa tähän metodin ja teorian tasolla ymmärryksen viemättä sosiaalityötä uskomustieteeksi. Oevermannin mukaan pitää hyväksyä mahdollisuus, että on olemassa abstrakti todellisuus, joka ei ole aistein

koettavissa mutta joka voidaan kokemuksen kautta tavoittaa ja osoittaa todeksi metodisen pätevästi (Oevermann 2000 / 2001.)

Oevermannin mukaan objektiivinen hermeneutiikka käsittää merkitysrakenteet sääntöjen tuottamina, käytännön toiminnassa näkyvinä (valintoina) ja toimintaan liittyvinä objektiivisina merkityksinä sen sijaan, että merkitysrakenteet ymmärrettäisiin perinteisesti arvoista, historiasta ja subjektiivisuudesta käsin. Subjektiivista merkitystä ei kielletä vaan sen oikea ymmärtäminen vaatii Oevermannin mukaan ilmaisun objektiivisen, sääntöjen mukaisen rekonstruoinnin. (Oevermann 2000.) Eli, jotta oikeasti voidaan ymmärtää, mitä ihminen tuottaa itsestään, pitää nähdä rakenteet tarinan takana, valinnat ja koko pelikenttä. Rostila tähdentää, ettei objektiivinen hermeneutiikka perustu itsetarkkailuun eikä toisten psyykkisen todellisuuden ymmärtämiseen. (Rostila 2014).

Objektiivinen hermeneutiikka lähenee kokonaisvaltaisen kehittymisen, ja kasvun näkökulmaa siinä, että sen mukaan ihminen kehittyy itsekseen itsenäisten elämäkäytäntöjen kautta. ”Valinnat ovat itseohjautuvan elämäkäytännön tapa olla olemassa.” Järjestelmällisyys, sisäinen yhteys valintojen välillä muodostuu ratkaisujen tekemisen malliksi. Tämä ei Oevermannin mukaan tarkoita elämää ulkoisesti määrittäviä, ns. kausaalisia lainmukaisuuksia. Valinnoissa oleva järjestelmällisyys muodostuu kehityksen myötä, rakenteen muuntuminen näkyy ajallisessa tarkastelussa eli sekventiaalisuudessa. (Oevermann 2000.)

Oevermannin mukaan sekvenssianalyysi, eli valintojen erittely suhteessa valintojen mahdollisuuksiin, avaa näkökulman yksilöitymiskehitykseen. ”Sekvenssianalyysi on historiallisten prosessien käsittämiseen ja selittämiseen tähtäävä menetelmä.” Menetelmän avulla päästään syvällisempään rakennekäsitteeseen, ratkaisujen tekemisen malliin. Tämä malli saa empiirisen sisällön siitä, että analyysissä saadaan selville ainakin yksi tapausrakenteen uusintamisen ja muuntumisen vaihe, joka on myös koeteltu. Tapausrakenneanalyysiin kuuluu falsifioinnin eli kumoamisen mahdollisuuden ottaminen huomioon ja sen aktiivinen testaaminen (abduktiivinen päättely). Paljastuva rakenne on rakenne, joka yhtyy prosessiin, niiden välillä ei ole eroa. Rakenne voidaan tiedostaa ja tunnistaa vain prosessin läpikotaisen avaamisen kautta. Ne eivät ole erillisiä ja vastakkaisia, toinen muuntuva ja toinen pysyvä, vaan saman asian eri puolia yhtäaikaan. (Oevermann 2000.)

Oevermann puhuu myös itsensä kokemisen kuvasta, mikä tulee johdonmukaisesti erottaa paljastuvasta mallista. Selville saadut mallit ovat yleistyksiä, joita voidaan koetella johdonmukaisesti ja tehdä rakenneyleistyksiä. Käsityksen mukaan elämäntähtöjen (=ihmisten) materialisoituneiden ilmaisujen (tekstit ym.) ja sen oman näkökulmatodellisuuden välillä vallitsee aina ylittämätön katkos. Tämä on tutkimuksellisesti otettava huomioon ja hyväksyttävä. Hänen mukaansa kaikki ihmisen (elämäntähtöjen) itse heijastelemat, muistamat ja tarkoittamat merkitykset ovat aina jollain lailla vääristyneitä. Siten on myös väärin Oevermannin mukaan, kysellä mahdollisia selityksiä tai merkityksiä toimijalta itseltään. Tämä on Oevermannin mukaan vain uuden tekstin tuottamista, joka ei vie aineistojen tulkintaa eteenpäin. (Oevermann 2000.)

Taso, jolla objektiivinen hermeneutiikka tarjoaa tutkimuksellista otetta tapausrakenneanalyysiin, ei sinällään ole suoraan johdettavissa asiakastyön metodiksi. Sosiaalityöntekijän ammattitaito pitää sisällään eri tasoilla liikkumisen. Tämä tarkoittaa paitsi tiedon eri tasoja (käytännön vs. tieteellisen tiedon ja välimuodot) myös tietoisuudessa ilmeneviä muita tasoja tai oikeammin näkökulmia, joissa tasot ja kehitystasot vaihtelevat: kuten moraalikysymykset, seksuaalisuus, henkisyys, maailmankuva, läheisyys / etäisyys –periaate, mikä on oikein / väärin, suhde yhteiskuntaan ja niin edelleen. (Wilber 2011; Laaksonen 2013.) Näiden asioiden tutkiminen ja sosiaalityön arjessa parempi huomioiminen tulee ehkä objektiivisen hermeneutiikan keinoin avatuksi tieteellisesti hyväksyttävien keinoin. Tätä kautta taas sosiaalityön professio saa jäämäkkyyttä ja sosiaalityöntekijän ammattitapaisuus tulee enemmän auki kirjoitetuksi ja näkyväksi.

4 Tutkimuskysymykset, aineisto ja sen analyysi

Tapausrakenneanalyysissä pyritään saamaan selville kohteen ”tapaisuus” tehdä ratkaisuja autonomisena toimijana suhteessa sääntöön. Jokainen sääntö (sääntö, jonka suhteen toimija tekee valinnan), avaa mahdollisuuksien joukon ja näistä toimija valitsee yhden: tämä valinta ilmentää hänen ratkaisujen tekemisen malliaan. Juuri habitusta voidaan pitää tällaisena ratkaisujen tekemisen mallina.

Tämän tutkielman aineiston analyysissä etsitään ammattitapaisuuden ilmenemistä työntekijöiden haastattelujen perusteella ensin yleisen teoreettisen tarkastelun perusteella (ammattilaisuuden luonne, näkyminen, valinnat, lähestymistapoja) ja tarkemmin tekstianalyysin keinoin, mitä lauserakenteen takaa selviää. Aineisto muodostaa kolme näkökulmaa sosiaalityön tekemiseen päihdetyössä. Metodina yleistasolla ns. mindreading / kliininen katse, (esim. Mead 1936; Kilpinen 2008) jonka avulla pyritään lukemaan tekstistä käsin tapauksen mieltä. Tämän jälkeen tästä nousevia ilmiöitä tutkitaan tarkemmin ns. lausenostoilla, objektiivisen hermeneutiikan keinoin. Lisäksi katsotaan rinnakkain löytyneitä ammattitapaisuuden ilmenemismuotoja suhteessa kerrottuun tapaukseen. Lisäksi tutkitaan, onko kolmessa näkökulmassa yhtenevyyksiä keskenään, joista voisi päätellä jotain yleistä päihdetyön sosiaalityöntekijyydestä. Analyysi ei sisällä varsinaista teemoittelua, luokittelua eikä tyypittelyä. Aineisto vastaa toki aihekohtaisesti kysymyksiin, mutta tarkoitus ei ole niputtaa lauseita, laskea määriä ja vetää näistä johtopäätöksiä vastauksena tutkimusongelmaan. Kliininen katse on koko ajan erityisen ilmenemisessä, joka kontekstista irrottamalla voisi kertoa asiasta jotakin laajempaa. (Kilpinen 2008; Oevermann 2000; Wernet 2009).

Oikeastaan tutkielmassa on kyse menetelmän kokeilusta, miten se soveltuu tämänkaltaiseen tutkimukseen. Tutkielman raskas teoriaosuus toimii toivottavasti avauksena suhteellisen tuntemattomaan käsitteistöön käytetyn metodin ymmärtämiseksi. Mielenkiintoni oli tutkia, löytyykö tästä aineistosta samankaltaiseksi rakenteeksi perustellusti tulkittavissa olevaa merkitystä kolmen aineiston ja kolmen tapauksen välillä, jotka kuvaisivat habitusta? Tähän pyritään etsimällä ja nostamalla esille haastattelumateriaalin osia, joissa työntekijä vastauksessaan on "valinnut ratkaisun suhteessa sääntöön." Näiden valintojen, merkkien, takaa etsitään valintoja ohjaavia latenteja merkitysrakenteita, jotka kertovat haastateltavan ammattitapaisuudesta. (kts. Oevermann; Maiwald)

Tässä tutkielmassa ei ole tarkoitus "heti uskoa", mitä sosiaalityöntekijä kertoo itsestään suoraan, vaan tarkoitus on pyrkiä katsomaan kerrotun taakse merkitysrakenteen löytämiseksi. Ammattitapaisuuteen pyritään lisäksi pääsemään käsiksi sen perusteella, mitä työntekijä itse kertoo valitsemastaan asiakastapauksesta. Oletus on, että tapauskerronnassaan työntekijä ilmentää ammattitapaisuuttaan. Tutkimuskysymykset

esitetään perinteestä poiketen suhteellisen myöhään, koska käsitemaailman laaja avaaminen ennen niitä oli mielestäni perusteltu.

Tutkimuskysymys:

- ***Mitä perusteltuja oletuksia sosiaalityöntekijöiden toimintaa ohjaavasta syvärakenteesta (habitus) päihdetyössä voidaan muodostaa, kun objektiivista hermeneutiikkaa kokeilevassa analyysissä yhdistetään kolme näkökulmaa ja aineistoa: (1) työntekijöiden valintoja koskeva henkilöhistoria, (2) työntekijöiden tapa esittää ammattilaisuuden luonne, sen näkyminen, sitä koskevat valinnat ja lähestymistavat (ammattilaisuuden esittämistä koskevat, myös ei tarkoitettut tai ei-tietoiset, ratkaisut), sekä (3) työntekijöiden tapa kertoa asiakastapauksista, mikä nähdään ammattilaisuuden esittämistä koskevinä, myös ei tarkoitettuina tai ei-tietoisina ratkaisuinä.***

Sosiaalityön kohtaamisissa on usein kyseessä kriisiajattelun kautta "enemmän tietämisen" ja "ihmisenä kohtaamisen" ristiriita. Tämän ristiriidan ratkaisun sosiaalityöntekijä tekee omassa henkilökohtaisessa "toimintatavassaan" / habituksessa, joka on yleisen habituksen eli kokonaisen "lajin" yksi "yksilö".

Maiwaldin mukaan sosiaaliset rakenteet ilmenevät vuorovaikutuksessa ja ne pitäisi tunnistaa vuorovaikutuksen eri tasoilla. Sosiaaliset rakenteet ovat oleellisesti merkitysten rakenteita ja näiden kohdalla tulisi tunnistaa ymmärtämisen ongelma vuorovaikutuksessa. (Maiwald 2005.) Oletus on, että ammattitapaisuus yhdistää työtä koskevaa elämäkertaa ja työntekijän tapaa kertoa tapauksesta. Millaisia mielenkiintoisia yhteyksiä voimme havaita tapaukserronnassa ja työtä koskevissa, työntekijän käsitykseen sosiaalityöstä ja -tekijyydestä ja muihin osa-alueisiin liittyvissä tulkinnoissa?

Maiwaldin (2003) mukaan haastatteluja pidetään yleensä sopimattomana analyysiaineistona käytäntötutkimuksessa. Ne mielletään ensisijaisesti toimijan eli asiakkaan näkökulman esittämiseksi. Tätä on kuitenkin perusteltu sillä, että tietyillä metodeilla on mahdollista analysoida käytäntöä, joka näyttäytyy kuvausten kohteena haastatteluissa. Toiseksi, ja tärkeämpää, ammatillisessa yhteyksissä näitä kuvauksia ei voida pitää pelkkinä tulkintoina. Päinvastoin, professionaalinen itsetutkiskelu tapausten käsittelyssä on itsessään olennainen osa ammatillista toimintaa. Ammattikäytäntöjen

tutkimuksessa voidaan vaatimustason täyttävän metodin kanssa haastatteluja pitää tässä suhteessa olla täysin pätevinä analysoitavina asiakirjoina. (Maiwald 2003.)

Aineistona on materiaali, jossa yhdistyvät kolmen päihdetyössä sosiaalityöntekijänä toimivan henkilön *a.taustatiedot*, *b.haastattelut* ja *c.casekerronnat* heidän vapaasti valitsemastaan asiakastapauksesta. Henkilöt eli tutkielman tapaukset ovat tutkielmassa nimettyinä A, B ja C. Kaikki haastateltavat olivat naisia ja edustavat vain itseään. Haastattelut on tehty yksityishenkilöinä, ilman työpaikan osuutta. Taustatietona mainittakoon, että olen työskennellyt kaikkien haastateltavien kanssa. Tämän voi tulkita syventävän haastattelumateriaalin ymmärrystä tai häiritsevän sitä.

Aineiston hankinta: Sosiaalityöntekijät haastateltiin kahteen kertaan. Ensimmäisellä kerralla heiltä kysyttiin kysymyksiä (liite 1) koskien ”Miten sinusta tuli sosiaalityöntekijä?” Alakysymykset koskivat ammatinvalintaa, perhetaustaa, suhdetta päihteisiin, maailmankatsomusta, käsityksiä sosiaalityöstä yleensä ja erityisesti päihdetyössä, käsityksiä omasta sosiaalityöntekijyydestä ja moniammatillisuudesta. Haastattelut kestivät 30-60 min. / haastateltava. Haastattelijan rooli oli mahdollisimman pieni, vuorovaikutuksellista keskustelua ei käyty. Tarkoituksena oli mahdollisimman pitkälle antaa haastateltavan itse tuottaa puhetta annetuista kysymyksistä käsin, omasta itsestään. Toisen kierroksen haastattelut käytiin muutamia viikkoja ensimmäisten jälkeen. Toisen haastattelun tarkoituksena oli syventää tietoa siitä, mitä ensimmäisistä haastatteluista ilmeni. Toinen haastattelukierros annettiin ennakkoon mietintään kysymyksellä ”Kerro omin sanoin, vapaavalintaisesti jokin asiakastapauksesi. Valintaa saa perustella, jos haluaa.” Pyrin siihen, että asiakastapauksen valinta muodostuisi mahdollisimman vapaaksi, ilman etukäteisohjausta esimerkiksi valita erityisen merkityksellinen tai erityisen haastava asiakastapaus. En rajannut muistiinpanojen käyttöä tai ohjeistanut sitä. Haastattelijan rooli toisella kierroksella oli aiempaakin pienempi, miltei äänetön. Tarkoituksena oli saada mahdollisimman autenttinen kuva siitä, mitkä asiat nousevat haastateltavasta esiin asiakastapauksen kerronnan myötä. Toisen kierroksen haastatteluihin meni ajallisesti 30-60 min./haastateltava. Taustatiedot kysyttiin myöhemmin sähköpostilla ja osaan löytyi vastaus haastattelumateriaalista.

Aineiston käsittely: Aineisto äänitettiin Philips 9350 sanelukoneella ja purettiin SpeechExec –ohjelmalla Word-tiedostoihin tietokoneelle kirjoittamalla sanasta sanaan.

Muotona oli eksakti sanallinen taltiointi, äännähdykset (naurahdus, hyminä) ja pitkät tauot olivat mukana. Ilmeiden, asentojen tai muiden visuaalisten tekijöiden taltiointi ei ollut käytössä. Haastattelumateriaalia tapaukserrontoineen kertyi n. 36 sivua kirjoitettua tekstiä, josta muodostui n. 75 sivua analyysiä, lisäksi faktatiedot olivat n. 3 sivua.

Metodina objektiivisen hermeneutiikan mukainen tapauksen mallintaminen sisältää pääpiirteissään seuraavat vaiheet: (Oevermann 2000; Kraimer 2010)

1. Tapausta koskevien faktatietojen analyysi, koostaminen
2. Tapausta koskevien dokumenttien jakaminen osiin ja tästä nousevan juonen jäsentäminen
3. Tarkempaan analyysiin valittujen tekstikohtien tarkempi tulkinnallinen erittely, jossa vaiheina hypoteesi, etäännytykset, koettelu (sekvenssianalyysi)
4. Tapausten rakennetta koskevien oletusten muodostaminen ja koettelu

ANALYSOINNIN KUVAUSTA VAIHEITTAIN:

1. Tapausta koskevien faktatietojen analyysi, koostaminen. Pätevöityminen viittaa sosiaalityöntekijän pätevyyteen.

Taustatiedot A, Ikä: 40/1974, valmistumisvuotesi = pätevöitymisen ajankohta v.2004

Muut tutkinnot: ylioppilas, ET ratkaisukeskeinen psykoterapeutti

Tehdyt työvuodet sosiaalityössä: 11v

Tehdyt työvuodet päihdetyössä / tehdyt työvuodet päihdetyössä sosiaalityöntekijänä: 8v

Aineistosta nousevaa faktatietoja: työläis- /yrittäjäperheestä, aiemmat ammattitoiveet: opettaja

Taustatiedot B, Ikä: 58 /1956, valmistumisvuotesi = pätevöitymisen ajankohta: v.1986

Tehdyt työvuodet sosiaalityössä: 27v

Tehdyt työvuodet päihdetyössä / tehdyt työvuodet päihdetyössä sosiaalityöntekijänä: 24,5v

Aineistosta nousevaa faktatietoa: maatalousperheestä, jaostosta valmistunut, aiemmat ammattitoiveet: psykologi

Taustatiedot C, Ikä: 63/1951, valmistumisvuotesi = pätevöitymisen ajankohta: v. 2004

Muut tutkinnot: ylioppilas, yo-pohjainen sosiaaliohjaaja 1995

Tehdyt työvuodet sosiaalityössä: 16v. Sosiaalialan kokemus: 1v.

Tehdyt työvuodet päihdetyössä / tehdyt työvuodet päihdetyössä sosiaalityöntekijänä: 25v/10v.

Aineistosta nousevaa faktatietoja: työläisperheestä, työkokemusta nuoresta alkaen palveluammattissa.

Valitsin pitkään päihdetyössä toimineita sosiaalityöntekijöitä saadakseni kokemusperspektiiviä mahdollisimman laajaksi kuvaamaan juuri päihdetyön erityispiirteitä. Alkuoletukseni on, että myös pitkään päihdetyössä toiminut on jollain tavalla valinnut alan omakseen ja tämä valinta sinänsä kertoo jotain myös ammattitapaisuudesta syvemmin. Taustatiedoiksi valikoituivat ikä, valmistumisvuosi=pätevöitymisen vuosi, muut tutkinnot, vuodet sosiaalityöntekijänä ja vuodet päihdetyössä, muu sosiaalialan työkokemus. Haastatteluaineistosta löytyi taustatietoihin myös muutama lisätieto vapaamuotoisesta kerronnasta, mm. perhetaustatieto ja aiemmat ammattitoiveet / työkokemus.

2. Tapausta koskevien dokumenttien jakaminen osiin ja tästä nousevan juonen jäsentäminen

Ensimmäisten haastattelujen tekstien analyysi alkoi yleisellä osiointitarkastelulla, josta nousivat seuraavat osiot kaikissa tapauksissa (A-C): ammattiin tulokulma, maailmankuva (sis. ihmis- ja jumalakäsitys, yhteisöllisyys, työ), sosiaalityön olemus, sosiaalityö päihdetyössä, habitus, moniammatillisuus, tyytyväisyys omaan sosiaalityöntekijyyteen (reflektio) ja suhde päihteisiin. Tutkimuskysymyksen mukaisesti *jatkokäsittelyyn valittiin habitukseen ja sosiaalityöntekijyyteen viittaavia tai vihjaavia osioita.*

3. Tarkempaan analyysiin valittujen tekstikohtien tarkempi tulkinnallinen erittely, jossa vaiheina hypoteesi, etäännytyks, koettelu (sekvenssianalyysi)

Seuraavassa vaiheessa teksti käytiin kysymys kysymykseltä läpi ja korostettiin tekstistä haastattelijan intuitiosta esiin nousevat merkityksellisyyttä osoittavat kohdat, sanat tai virkkeet tai virkkeiden osat suhteessa kysymykseen ja haastattelun tarkoitukseen. Tässä osiossa nostetaan vain mielenkiintoa erityisesti herättäneet tekstiosiot esimerkinomaisesti analyysin havainnollistamiseksi ei kaikkea analyysiä tyhjentävästi esitetynä.

TAPAUS A

A:n haastattelun analyysinosto tehty metodiesimerkissä:

“Mullon sellane (asiakas)tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta ja jatkuu edelleen.”

Tutkitaan siis seuraavan lauseen merkitysrakennetta: *“sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta.”*

Palautetaan lause ”normaalipuheeksi” miettimällä millaisiin puheyhteyksiin em. lause sopisi. Kiinnitetään huomiota relatiivipronominiin ’mikä’ – josta voidaan päätellä, että jokin on kestänyt, kyse ei siis ole subjektista (johon viitattaisiin joka-pronominilla).

1. Kaveri kertoo ystävälleen tapaturmaisesta loukkaantumisestaan: *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta, mihin mää oon hakenut kyllä vakuutuksestakin jo korvauksia. Kun mä loukkasin polveni, niin se ei sitten parantunutkaan....*
2. Ystävysten kesken vuorotellen tapahtuvassa kriisikokemusten jakamisessa (esim. eroprosessiin liittyen), toinen voi jatkaa vuorollaan: *No, mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta...*
3. Riehakkaassa seurassa naiset jakavat kokemuksiaan miesten iskuyrityksistä. Toisen puheen jälkeen toinen jatkaa: *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta. Yks heppu piirittää edelleen mua...*

HYPOTEESI: Kyse on erityisestä ja mainitsemisen arvoisesta asiasta (hyvässä tai pahassa). Kyse on asiasta, joka erityisesti askarruttaa ja herättää ajatuksia, ja jonka haluaa jakaa luottamuksellisessa seurassa.

TAPAUS B

B:n haastattelun analyysinosto, etäännytyt:

(toiset) *“ei voi valita.. miks hänenkin kohdalla sit näin on nii.. se on hänen kokemus”*

1. Opiskelija lähtee ulkomaille, kehitysmaahan vapaaehtoistyöntekijäksi, vaikka on suorittanut tutkinnon hyvin arvosanoin, ja urakin urkenisi: *“..et toiset ei voi valita (hyviä arvosanoja, uraa, opiskelumahd).. miks hänenKIN kohdalla sit näin on (et lähtee ulkomaille) nii, se on hänen kokemus (ristiriita)*
2. Äiti antaa lapsensa adoptioon. *“..toiset ei voi valita (tuleeko raskaaksi, saako terveen lapsen).. miks hänenKIN kohdalla sit näin on (että haluaa adoption) nii , se on hänen kokemus (ristiriita sisäisen ja ulkoisen välillä)*

HYPOTEESI: Lause "ei voi valita" (millaisena syntyy) "*miks hänenki kohalla sit näin on nii..*" nostaa esiin kriisin pääpointin, johon vastaa lause "se on hänen kokemansa." Eli, vaikka voisi valita ominaisuuksiensa puolesta työnteon, valitsee toisin, koska kokemuksen perusteella on tullut riistetyksi (ei kannata valita). Oletettujen ominaisuuksien olemassaolo ei tuota rutiinivastausta, ilman että myös kokemus tukee valinnan olevan oikea(suuntainen).

TAPAUS C

C:n haastattelun analyysinosto A, etäännytyt:

"tuli nöyryyttä opiskeltuu sillo ja tota .. et niin, en tiä.. et siinon ny vähä taustaa sille, et..sosiaali.. no, sosiaali laajasti kattoen, on sosiaali.. sosiaalinen ympäristö, sosiaaliset suhteet, kyllähän ne sielt kaikki pohjautuu. Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta et, se sosiaaliohjaajakouluunki hakemine perustu vaan siihen, (et oli yo-pohjane..)"

"Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta, et... perustu vaan siihe.."

1. Tytär puhuu vanhemmistaan: *"Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta et.. tää mun arvosteluki perustu vaan siihen, mitä mun sisko sano."*
2. Potilas kertoo lääkärille: *"Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta et.. tää mun yhteydenottoki perustu vaan siihe, et mua alko pelottaa / et mun mies käski soittaa."*
(vrt.sis/ulk)
3. Nainen kertoo ystävälleen: *"Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta et.. tää mun lähtöki perustu vaan siihe, mitä se teki."*

HYPOTEESI A: Lauseet toimivat vertais- ja/tai ammattilaiskeskustelussa. Alkuperäisestä lauseesta tulee se vaikutelma, että taustan vaikutus (nöyryys, sosiaali laajana, työkokemus) nähdään valinnan pohjana mutta valinta perustellaan ulkoisella tekijällä. Että on taustalla olemassa jotain, jonka painoarvoa ei tuoda esiin suoraan valinnan perusteena. Vaihtoehtolauseita tarkastelemalla nousee ajatus, että kaikissa lauseissa ulkoinen tapahtuma / asia laukaisee sisäisesti jotakin, joka saa toimimaan. Huolimatta siitä, näkeekö tuon sisäisen tekijänsä vai ei. Toisessa lauseessa vaihtoehtoperustelu on lähtenyt omasta kokemuksesta, pelosta, mikä on saanut toimimaan. Eli molemmat

toimivat. Alkuperäislauseessa ulkoinen tekijä on mahdollisuus, vaihtoehtolauseissa taas tekijä on tulkittavissa jokseenkin negatiivisena. Molemmat toimivat.

C:n haastattelun analyysinosto B, etäännytyt:

“Eli, jos ei oo riittävää toimeentuloo yhteiskunnan kautta, ni helpotetaan siinä.. jos ei oo riittävää ihmissuhdepiiri, ni helpotetaan siinä.. “

(..et, jos ei ole jotain, niin) helpotetaan (siinä)

1. Sairaalassa, jossa potilas on kivulias tai liikkuu vaivalloisesti: *“Helpotetaas vähän tällä lääkkeellä sitä oloa..” “helpotetaas tällä kepillä sitä liikkumista.”*
2. Koulussa, jos oppilas ei kykene tiettyyn suoritukseen: *“Jos se nyt on ylivoimainen sulle, ni helpotetaas tätä vähän, teet vaan puolet.”*
3. Talousmarkkinoilla: *“Ellei tää vienti nyt ala vetään, niin helpotetaan sitä sitten vientituella.”*
TAI verotus: *“Kun lapsiperheet on lujilla lainojen kanssa, niin helpotetaan sitä lapsivähennyksillä.”*

HYPOTEESI B: Kun toimintakyvyssä havaitaan puutosta suhteessa riittävään suoriutumiseen, siihen tarjotaan työkalua, joko tuen muodossa tai kuormaa vähentämällä. Esimerkkilauseissa helpottajan asemassa on auttaja, viranomainen, hoitaja, opettaja. Kyseessä siis oletusarvoisesti työntekijä-asiakas/potilas-suhde? Mikä korostaisi ammatillisuutta ja sitä, että “helpottaminen” perustuisi työntekijän arvioon tilanteesta ja siitä, mihin asiakas/potilas pystyy. Valtakin käy mielessä. Yleisesti: vaje / ylikuorma = kriisi, johon ammattilainen tarjoaa apua.

JATKOTESTI hypoteesi B: toimiiko lause yksityisessä keskustelussa, vertaisten kesken, ilman ammattilaissuhdetta.

1. Lapsi kiukkuu, koska vyötärö kiristää. *“Äiti helpottaa sun oloa, löysätääs sitä vähän.”*
(Toimii, mutta äiti-lapsi ei ole vertaissuhde, joskaan ei ammatillinen.)
2. Kaverit kertoo arvoituksia toisilleen: *“No, josset sä arvaa, mä helpotan.. annan vinkin..”*
(Toimii, täysin vertaiset kaverit)

4. Tapausten rakennetta koskevien oletusten muodostaminen ja koettelu

Seuraavaksi käytiin korostettu kysymys uudestaan tarkasti läpi ja kirjattiin haastattelijan hypoteesit annetusta vastauksesta. Ajatukset hypoteesien taustalla: mitä teksti kertoo,

mitä se kertoo kontekstissaan, mikä nousee esiin, mikä toistuu, mikä nousee sanomatta? Rakennetta koskevaa tarkastelua tehtiin haastatteluiden sisällä sekä synteesisinomaisesti haastatteluiden välillä, tapaustarkastelun tasolla. Näitä vertailuja kuvataan tulosten kautta kappaleessa 5.

TAPAUS A

TAPAUS A: hypoteesin jatkotestaus:

Lause *“Mullon sellane (asiakas)tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta ja jatkuu edelleen.”* Pyritään löytämään vielä jostakin aivan muu asiayhteys, johon lause sopisi, ja joka voisi riitauttaa edellisen hypoteesin.

2. IT-alan ongelmanratkaisutyöhön liittyvä ammattilaisten keskustelu: kollega kertoo pitkään jatkuneesta asiakkaan ympäristössä ilmenneestä ongelmatilanteesta. *Mullon sellane tapaus, mikä on kestänyt kaks vuotta. En oo vielääkään keksinyt siihen ratkaisua...*

Uusi hypoteesi: Puheena on ammattilaisten keskenään jakama tapaus.

Voidaan kuitenkin todeta, että analysoitavan lauseen kohdalla 4-vaihtoehdon perusteella tehty hypoteesi ei täsmää tutkittavan tapauksen tyyppiin, vaan kohtien 1-3 puhetilanteita yhdistämä hypoteesi, jossa on kyse jostakin erityisestä tilanteesta, sopii analysoitavan lauseen tulkinnaksi paremmin.

TAPAUS B

TAPAUS B:n hypoteesin jatkojalostus:

Lause *(toiset) “ei voi valita.. miks hänenkin kohalla sit näin on nii.. se on hänen kokemus”* > Työntekijä uskoo asiakkaan kokemuksen tälle todeksi ja selitykseksi tämän tekemän valinnan tai kertomansa takana, vaikka se ei vastaakaan hänen ajatteluaan. Miksi valitsee toisin, vaikka ominaisuudet ovat olemassa.. > koska sisäinen kokemus on ulkoisen kanssa ristiriidassa. Olennaista on, että työntekijä pyrkii ymmärtämään syvemmin tämän kautta asiakkaan todellisuutta. Samalla työntekijä myös hyväksyy sen, ettei itse tiedä oman logiikkansa kautta vaan oikeita vastauksia tulee nimenomaan asiakkaalta itseltään tämän valintoja ymmärtämällä, ei tietämällä.

TAPAUS C

C:n hypoteesin jatkotestaus A: Tarkasteltu lause *“Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta, et... perustu vaan siihe..”* ikään kuin kieltää vai kieRtää sisäisen kokemuksen olemassaolon tai ainakin sen tunnistamisen kautta vaikuttaneen tietoisesti valintaan. Perustelun keskittyminen ulkoisiin seikkoihin korostaa logiikan ja järjen vaikutusta, ei tunteen. Annetaan ymmärtää, että ollaan jonkin sellaisen äärellä, joka on, mutta sitä ei ole tunnistettu. Kun ei ole sanoitusta sisäiselle, perustellaan ulkoisella. Kun ei ole sisäistä tietoa ns. oikeasta valinnasta, valitaan se, minkä voi järjellä perustella / mistä jollain toisella on “aaninki” tai kokemus. Myös vaihtoehtolauseet tukevat tätä. Vaihtoehtolauseista käy myös ilmi, että ollaan jonkin uuden kokemuksen äärellä, jota ei tunnisteta sisäisesti, joten on luotettu ulkoiseen asiaan toiminnan aikaansaamiseksi. Sosiaalityön tekemisen kannalta tämä kertonee tavasta ja taidosta hyväksyä nimeämättömiäkin asioita osaksi todellisuutta, tunnistaa asiakkaan valintojen kenttää laajemmin.

C:n hypoteesin jatkotestaus B: Tarkasteltu lause *“Eli, jos ei oo riittävää toimeentuloo yhteiskunnan kautta, ni helpotetaan siinä.. jos ei oo riittävää ihmissuhdepiiri, ni helpotetaan siinä..”*

Kun ammattilaisuuskin on riisuttu, jäljelle jää se, että “helpottajan” ominaisuudessa olevalla on joko jokin keino, tietoa tai taitoa helpottaa toisen vajetta / ylikuormaa, täysvertaisten kesken se voi olla myös kokemus, jota on enemmän, jonka kautta voi helpottaa toisen oloa tms. Toisin päin se ei voi olla. Se, jolla on jotakin vähemmän, ei voi helpottaa toisen oloa tms. siinä nimenomaisessa vajeessa tai ylikuormassa. Autettava on altavastajaan asemassa, jollain lailla. Ainakin tämän ominaisuuden suhteen on valta, antaako sitä ominaisuutta käyttöön vai ei. Myös ymmärrys siitä, että toisella on vaje / ylikuorma jostakin, tarvitaan. Ilman sitä ei helpotuksen tekemisestä / tekemättä jättämisestä ei edes päättää. Mikäli vajetta / ylikuormaa ei tunnisteta, siihen ei myöskään puututa.

TAPAUSSKERRONTA-ANALYYSIT:

Toisen haastattelukierroksen materiaalin, eli **tapaukskerrontojen analyysi** eteni samoin, vaiheet 1-4. Juonen jäsentämiseksi haastattelija on kommentoinut valintaa tapaukseksi yleisellä tasolla, sitä kuvaten. Yksi haastateltava kertoi asiakastapauksensa ilman muistiinpanoja (A), yksi oli tehnyt muistiinpanot (B) ja kolmannella oli tulostettuna

asiakaskertomus tuekseen (C). Analysointi haastattelun ja tapauskerronnan välillä tuotu vain tapauksen C osalta tekstiin.

A:n tapauskerronnan osioinnissa juonta muodostivat käsitteet: hoitoontulokulma, asiakkaan tavoite, asiakkaan sisäinen (arvot, ominaisuudet), diagnoosit ja oireet, asiakkaan sisäisen tulkinta (kokemuksen tulkinta tai suora kokemuksen kuvaus), asiakkaan kehittyminen / saavutukset, riskitunnistus, voimaannuttaminen, reflektointi, muutoksen kuvaus, kasvu, jälkireflektointi. Tutkijan kommentti valinnasta: - *Valinnut tapauksen, jossa kuvautuu asiakkaan näkökulmamuutos, pitkäkö asiakkuus, jossa taustalla (osa)kontrolli, "haastavin tapaus itselle".*

B:n tapauskerronnan osioinnissa juonta muodostivat käsitteet: hoitoontulokulma, diagnoosit ja oireet, asiakassuhteen jatkuvuus, auttamisen haastavuus, yrityksiä ja epäonnistumisia, asiakkaan kriisiytynyt tilanne, konsultaatio, asiakkaan ominaisuudet, jälkireflektointi. Tutkijan kommentti valinnasta: - *Valinnut tapaukseksi "keskeneräisen", "kriisissä olevan asiakkaan tilanteen", jossa kokee avuttomuutta ja "nostaa kädet pystyyn."*

C:n tapauskerronnan osioinnissa juonta muodostivat käsitteet: hoitoontulokulma, asiakkaan sisäinen, diagnoosit ja oireet, ihmissuhteet ja ryhmät, suunnitelmallisuus, pohjakosketus, kontakti tunteisiin, yrityksiä ja epäonnistumisia, positiivinen käänne, yhteinen huippukokemus, näkökulmamuutos, jälkireflektointi. Tutkijan kommentti valinnasta: - *Valinnut tapaukseksi pitkäaikaisen, nyt työntekijän kanssa huippuhetkensä kokeneen asiakkaan, jonka tilanteessa näkee toivoa, vaikka se on "ollut jankkaamista."*

Aiemmin analysoitujen lauseiden testaus tapauskerrontamateriaaliin:

4.vaihe jatkuu: Haastattelun nostolauseen A *"Et minul ei vielä ikin oo tullut semmosta, et... perustu vaan siihe.."* ja tapauskerronnan testaus: Huippuhetken kuvaus, kts. aiempi analysointi. Vastaa hypoteesiin:

"Ja vaik hän on koko ajan halunnu sitä työtä ni hänellei kuitenkaan oo ollu viel sitä ymmärrystä, et mitä hän halua." (tässä lauseen tasolla käänteisenä mutta on sama asia/rakenne, että tunnistamaton on ohjannut toimintaa ja sen merkitys on vasta kokemuksen jälkeen auennut. Että on ollut luottamus siihen, että jokin ulkoinen

minusta tietää tämän ja toimin, koska luotan tähän tietoon, jota minulla ei vielä ole.) Työtä on haluttu tähänkin asti, ulkoisista syistä (hyväksyttävää, suotavaa, yhteiskuntakelpoista, ihmisarvoista, kelpaaminen jne.) mutta kokemuksen myötä se on saanut sisäisen merkityksen, siitä on tullut haluttavaa. vrt. nostolause, “minul ei oo viel koskaan tullut..” kulminoituu tässä kertomuksen asiakkaan huippuhetkessä.

4.vaihe jatkuu: Haastattelun nostolauseen B *“Eli, jos ei oo riittävää toimeentuloo yhteiskunnan kautta, ni helpotetaan siinä.. jos ei oo riittävää ihmissuhdepiiriä, ni helpotetaan siinä..”*

Lauseen rakenteen testaus kertomuksen kohdissa:

“..mää yritin hänt, et hän pitäs suhteet tohon vanhempaan siskoon, joka oli.. asu kodin ulkopuolel ja jolla oli ihan selkeesti hyvä vaikutus häneen.. niinku tämmöseen ..niin sanottuun terveellisiin ja normaaleihin ihmissuhteisiin..”

“.. et hän niinku kokee, et hän on niinku vajaa. Et se on yks tämmön, et mikä on vahva tämmöne ..ajatus.. et tukee sitä, et hän on aina ajatellu sielt lapsest saakka, et hän on huonempi jollakin tavalla ku muut. Et mä sain aivan hiljakkoin.. et hän alko vähä puhun.. “

“..niit vaiheit, et hän lähti, kun nää ahdistavat ajatukset rupes vaivaamaan ni, hän lähti sielt asunnoltaan.. asunnoltaan äidin luokse. Ja hän koki, et siel oli paljo mukavampi olla, koska siel on kaikki..” Tässä helpottajana on asiakas itse, oma toiminta johtanut helpottumiseen. Hylätäänkö, vai pysyykö juuri sen takia, että kertoja tuo tämän esiin?

“..tämmöne asumisen kautta tukea-projekti, ja me yritettiin sen kautta, että olis ollu semmosta tuetun asumisen tyyppistä asumista..”

Helpottaminen / auttaminen on tärkeä osatekijä päihdetyön työkalupakissa. Niiden kohtien löytäminen olennaista, joissa on asiakkaan kannalta hyödyllistä pyrkiä helpottamaan asioita. Tässä esimerkinomaisesti samanlainen rakenne, jossa asiakas itse on pyrkinyt helpottamaan tilannettaan myös.

5 Kolme eri tapaa päihdetyön sosiaalityössä

Tulokset A

A:n haastattelun analyysin tuloksia:

Heikompia pitää auttaa ja tukea eikä jättää ketään yksin, samat oikeudet. Jakaminen keinona, hyvinvoinnin ideaali, kaikilla yhtä paljon nousee. Perusluottamus vahva ympäröivään hyvään, oikeudenmukaisuuteen. Kuvaa ammatillista kasvua kriisin kautta:

“realiteetit tulleet enemmän esille”,

“kaikki ei jakaudu tasaisesti”

“ei kaikki saa apua tasaisesti.”

Perusluottamus itseän ja omaan osaamiseen on vahva. Työntekijällä on ollut kriisi suhteessa realiteettien paljastumiseen ja hyväksymiseen, johon vastauksena kääntynyt hakemaan vastauksia enemmän itsestään ja osaamisestaan. Kriisi suhteessa työntekemiseen on myös käytyä, ratkaissut sen laajentamalla työntekemisen käsitettä. Sosiaalityö on hänelle heikompien asioiden ajamista ja auttamista. Asianajo ja auttaminen, myös yhteiskunnallinen vaikuttaminen kuvaavat tapaisuutta. Aidossa kohtaamisessa “ei ole vaihtosuhdetta”. Sosiaalityön tulisi yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta pyrkiä siihen, että talouspolitiikka ei sanelisi ehtoja ihmisarvoisen elämän toteutumiselle. Sosiaalityön tehtävä on tuoda esiin näkymätöntä yhteiskunnasta ja olla kanssakulkija. Laajan sosiaalisuuden korostaminen, liittyy myös suoraan suuriin ratkaisuihin siinä, miten sosiaalityön “taakka” ja “tapa tehdä paremmin” ratkeaisi. Näkee yhteisöjen puuttumisen ongelmana, ongelmien syynäkin, mutta myös ratkaisuna useisiin sosiaalisiin ongelmiin. A tuo esiin rohkeuden olla rinnalla ja asiakkaan puolella. Jopa niin rohkeus korostuu, että ilman sitä sosiaalityö päihdetyössä on hyödytöntä. Päihdetyö ei ole A:lle: sääliä, lyödyn lyömistä, arvottamista, nöyryyttämistä, periksi antamista. Arvottamisen puuttumisen vaatimus: kykyä asettua moraalisesti ulos tilanteesta. Uskoa silloinkin kun kukaan muu ei enää usko, nähdä tarinan taakse. Pohtii sosiaalityöntekijän kyynistymistä ja sen juontumista työntekijän omista prosesseista.

A:n tapauskerronnan analyysin tuloksia:

Asiakastapaus on "kesken". Työntekijän tapaisuudessa nousee uteliaisuus tulevaisuutta kohti asiakkaan kehittymisen suhteen, vaikka hän on haastavin asiakas, tai ehkä juuri sen vuoksi. Työntekijä tuo esiin ajoittaisen turhautumisensa ja asiakassuhteen sovitun pituuden, asiakkuudessa on (osa)kontrolli taustalla. Työntekijän kuvaus "lipeämisestä" siitä, mitä kohti on pyritty, asiakas "saippuana" selventää kuvaa riippuvuuskäytöstä. Työntekijän aiemmin haastattelussa esiin nostamat uteliaisuus versus kyynisyys toistuvat. Työntekijälle kyynisyys ei ole toiminut rutiiniratkaisuihin turvautumisena vaan uteliaisuus on tallella. Hän huomaa asiakkaan kehittymisen ja saavutukset. Hän tuo oman visionsa ja suuntansa näkyviin jatkosta, ja "mikä olisi asiakkaalle hyväksi", mihin tämä ei välttämättä ole valmis vielä sitoutumaan. "Saa nähdä.." "Tarina jatkuu.." Tekstistä paistaa myös työntekijän "minän" vähäisyys, sen sijaan hän pohtii me- muodossa, joka sekin tukee haastattelussa esiin tullutta yhdessä pohtimisen ja kanssakulkemisen linjausta. Tarinan moraalinen puoli ei erotu kerronnassa mitenkään nostoina, asiat soljuvat tekstistä faktoina, eivät arvoväritteisinä. Työn palkitsevuus tulee asioiden kehittymisestä, edistymisestä. Henkilökohtaisesti puhutteleva asiakas. Työntekijä on läpikäynyt kriisin, miten käsitellä henkilökohtaisia kysymyksiä. Tapaisuudelle ominaista huomata tämä eikä automaattisesti "vastata äitinä". Ominaista pyrkiä säilyttämään hoidollisuus, asiakkaan etu ja paras. Kasvatuksen näkökulma juontuu tapaisuudesta myös. Peilaamisen sietäminen ja siinä myös itse työntekijänä kehittyminen kriisien kautta. Asiakkaan normaalin etsiminen yhdessä asiakkaan kanssa kuvaa tapaisuutta, ei annettua normaalia, esimerkiksi yhteiskuntakelpoiseksi saattamista ja patistamista.

A:n synteesi tuloksista:

Alkuperäinen motiivi on olla heikompien puolella ammatinvalinnan kautta toteutuen. Työntekijä on hakeutunut alalle suoraan, ei kuvaa kasvua ammattien kautta, vahva sisäinen näkemys on taustalla. Realiteettien vahvistumisen kautta oman tekemisen konteksti on löytynyt. Tuo tapauksista vahvimmin esiin muutostyön ja asiakkaan sisäisen maailman analysoimisen teksteihin, ilmeisimmin psykoterapeutin koulutus tukee tätä. Aiemmin haastattelussa myös mainittu periksi antamattomuus ja arvottamisen puuttumisen näkökulma saa vahvistusta kautta aineiston. Tapaus A:lla on jäsentynyt tapauskerronta ilman muistiinpanoja, sisäistynyt ja varma kuva asiakkuuden olemuksesta.

Työntekijä toteuttaa omia ihanteitaan työssään. Kokonaisuutena tulee esiin työntekijä, joka toteuttaa sisäistä visiotaan yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta heikompien aseman parantamiseksi omalla henkilökohtaisella kohtaamisellaan päihdetyössä. Kuvaavia termejä: kanssakulkeminen ja yhdessä ratkominen, joustava toimiminen ja ajattelu, ei virastotyötä. Tilannesidonnaisuus, hetkessä oleminen aidosti korostuu. Keskenkäisyyden hyväksyminen, reflektointi, oleminen vs. ratkaiseminen. Asiakas on ratkaisija / asiantuntija. Punaiseksi langaksi sopii: *“..toivoo vaatimattomasti, et me löydetään normaali elämä, et hänestä tule normaali, kun me ei vielä tiedetty, et mikä se normaali olis hällä.”*

Tulokset B

B:n haastattelun analyysin tuloksia:

Heikompien auttaminen nousee perusarvoksi. Pelkkä halu muuttua ei riitä, eikä pelkkä ympäristön mahdollisuuksien tunnistaminen. B korostaa ulkoisen vaikutusta sisäiseen suojaus-puheella omassa elämässä. Vaikka hyvä ja paha ovat ihmisessä, tekstissä maailma/yhteiskunta ovat kuin erillään ihmisestä. Tunnistaa itsessään kohtia, jolloin rajaaminen on hyväksi. B:llä on käsitys sosiaalityöstä laaja-alaisena, etuja ajavana sosiaalipoliittisena aspektina, jonka osana yksilötyössä kokee toteutuvansa. Puhuu tyytymisestä asiakastyön tekemiseen sen sijaan, että olisi politiikassa etuja ajamassa, koska pitää työstään pienen, turvattoman ja avuttoman ihmisen kanssa. Toteuttaa asianajotyötä yksilötasolla rohkeasti, rajoja tuntematta. Kuva itsestä kävelykeppinä ja kanssakulkijana: hyväksyy olevansa vain väline eikä tarvitse perusteluja sille, jos asiakas hylkää, vaan se on myös tavoite. Kanssakulkija ja etujen ajaminen ovat yhdessä sitä, että työntekijä asettuu asianajotilanteessa asiakkaan puskuriksi ulospäin hoidettaessa asioita. Työntekijä pistää itsensä peliin.

“kuljen matkassa mukana, ja nyt mua ei enää tarvita”

“kunnes hän vahvistuisi siten, että voisi sitten yksin jatkaa matkaa ... missä hän onkin.”

“Se on sit myös sitä, et mä teen itteni tarpeettomaksi.”

“Et kun mä sanon, et mä oon kävelykeppi, mä kuljen matkalla mukana, ja sit tyydyn siihen, et mut matkalla välillä hylätään..”

“.. mua ei hyväksytä matkalle mukaan, se pitää hyväksyä.

“Et mä oon tämmönen kävelykeppi, et välillä otetaan käyttöön ja välillä ei.”

Asiakkaan vahvistaminen auttamisen kautta. Kertoo myös oman persoonan antamisesta peliin ilman, että korostaa omaa osuuttaan tarpeellisuutensa kautta. Kanssakulkijuus ja työn joustava toteuttaminen asiakkaan tarpeista käsin. Työn terapeuttinen luonne tulee esiin, keskusteleavuus ytimenä. Erilaiset orientaatiot riippuen työntekijästä. Kriisien kautta kehittyminen:

“uuden tiedon sietäminen ja .. omista harhoista luopumista.”

“tulee työn kautta se ammatillisuus, et luopuu jostain omista.. illuusioista, mitä ei oo olemassakaan.”

Päihdetyön konteksti erityispiirteinä “tietämisen mahdottomuus”, työntekijän roolissa on erityisvaade sietää toistuvaa turhautumista, apua-oloa, ja pettymyksiä suhteessa asiakkaan “taas juomiseen”. Päihdetyö myös laajassa merkityksessä muidenkin kuin päihdeidenkäyttäjien palveluna. Käsittää riippuvuudet yhden katon alle > päihdeasia ei kuitenkaan nouse pääfokukseksi vaan sivuosaan kokonaisvaltaisen tekemisen seassa.. mutta..

“..sosiaalityöntekijän pitää orientoituu jotakin, jotenkin ymmärtää niinku riippuvuuden semmosesta..”

“pitää jotakin tajuta..”(riippuv.)

“Mitä se tuo lisää.. nii-i. Mites mää osaisin tohon vastata?”

Ihmiskäsitys täydentyy: työntekijä ja asiakas ovat yhdessä matkalla ihmisinä, ominaisuuksineen, laajan sosiaalisuuden periaate:

“oli työntekijä tai ei ole, meillä on jotakin jokaisella. Me olemme vain ihmisiä.”

“täytyy sekin tajuta, et me ollaan kaikki ihmisiä..”

“et tekis mieli sanoo, et kaikkihan me tääl hulluja ollaan.”

“Et työntekijä on vaan pieni hippunen siinä mukana..”

“Mut siinäkin mä oon vaan..”

Asiakkaan kanssa matkalle lähtö ilman ennakkoon tietämisen taakkaa siitä, miten ja minne päädytään. Keskenäisyyden sietäminen. Yhdessä pohtiminen. Asiakas tuo hätänsä tilaan, jonka työntekijä vastaanottaa. Palkallinen aliarvostus. Asiakkaan tilanteen

näkeminen kerroksellisena versus staattisena, päihteidenkäytön aiheuttamien menetysten kautta:

*“asiakkaan tarpeiden mukaan, että.. kun ajattelee, että kyllä tuo asiakas on jo menettänyt työpaikkansa ja puolisonsa ja terveytensä kenties, niin kyllä se jaksaa ja pystyy ja pärjää. Se on harha, ei se ole totta. Siihen tarvitaan sosiaalityöntekijää **tukemaan, avittamaan.. et matkassa mukana.**”*

B:n tapauskerronnan analyysin tuloksia:

Muutaman vuoden jatkunut asiakassuhde on vaiheessa, jossa “mikään ei auta”. Kriisiytynyt asiakkaan tilanne, ollaan vedenjakajalla. Pääfokuksena ei näyttäydy päihdeongelma vaan “rikokset” (jotka tekee selvin päin). Työntekijänä kokee avuttomuutta, kriisi jota ratkaisee pyytämällä konsultaatiota mieleterveyspuolen osajilta, muuttanut työskentelyään, aloittanut uutta, lisännyt hoitotiimiin ihmisiä. Tekstistä huokuu asiakkaan hakeneen laajasti apua tuloksetta. Asiakas “palaa aina” työntekijälle. Suoraan puhuminen ja avoimuus sekä selkeys asiakkaan kanssa tilanteesta, myös siitä, että työntekijä on “nostanut kädet pystyyn” asiakkaan kanssa. Inhimillisyyden näyttäminen ja laajan sosiaalisuuden näkyminen korostuvat työn teossa. Käyttää ilmaisua “nostan kädet pystyyn ja huudan apua”. Kertoo asiakkaan tilasta tunnistaneensa jotain sellaista, jonka vuoksi ei voi suosittaa tätä “eteenpäin” työtoimintaan. Vahvistaa tätä tunnistamistaan myös toisen työntekijän toimittua samoin (ei lähetettä). Valinnut kertomukseksi “keskeneräisen”, “kriisissä olevan asiakkaan tilanteen”, jossa kokee avuttomuutta ja “nostaa kädet pystyyn.” Tästä pääteltävissä, että tunnistaa työntekijänä omat rajansa, hyväksyy tämän aiheuttaman avuttomuuden ja osaa etsiä lisäresursseja.

B:n synteesi tuloksista:

Työntekijän motiivi tehdä sosiaalityötä on syvä kiinnostus ihmiseen yleensä. Tullut ammattiin miltei suoraan, poissulkutekniikalla. Auttaminen päihdetyön sosiaalityöntekijänä ymmärretään laajana, kokonaisvaltaisen sosiaalisuuden kautta, päihteidenkäyttö on vain osa-alue elämässä. Työntekijän tapaisuudesta tulee esiin asianajotyypinen auttaminen, jossa työntekijä on aktiivinen asiakkaan kanssa ja tukena yhteyksien pidossa muihin auttaviin tahoihin. Työntekijä tuo rohkeasti esiin sen, jos ei koe pystyvänsä auttamaan asiakasta omilla keinoillaan ja verkostoituu avun mahdollistamiseksi. Tapaisuudessa

näkyä jatkuva reflektointi keinona ratkoa sitä, "ettei tiedä mitään" ennen kuin yhdessä asiakkaan kanssa asiat selvitetään. Ei tietämisen hyväksyminen ja intuition kuunteleminen tapauksen yhteydessä. Tunnistaa asioita, jotka eivät ole tietämisen ulottuvilla. Tavoite tehdä itsensä tarpeettomaksi. Valittu asiakastapaus kuvaa hyvin juuri sellaista asiakasta, jonka kanssa ollaan pelkän päihdetyön keinoin "liian isoissa saappaissa." Ammattilaisuus on B:lle erillisyyttä asiakkaasta, itsensä hoitamista, oman pää tulee olla selvitetty, eläminen tapahtuu realiteeteissa, kouluttautumista, hyvää työnohjausta. Punaiseksi langaksi sopii: *"Hirveesti tykkään työstäni, et aina se, et mitä ihminen on syönyt.. mikä on ihminen. Et mikä minä olen itse.."*

Tulokset C

C:n haastattelun analyysin tuloksia:

Heikommassa asemassa olevien auttaminen on perusarvona. Ammattiin tulokulma poissulun kautta. Käy ilmi, että päihdetyön sosiaalityöntekijäisyys on C:n mielestä valinta, tietynlaisia ominaisuuksia vaativa paikka tehdä työtä. Mittapuu -sanana tarina etenee loppuvastaukseen saakka. Alkuvastauksen mittapuun perustelu tulee todettua, miten itse riittää itselleen tekemässään työssä. Ihminen ihmiselle läsnäolon korostaminen nousee, "vaikka kuka tulee ovesta". Viittaus myös muuhun ihmisenä olemiseen tulee esiin, suurin tehtävämme maailmassa. Itse reflektion korostaminen ylitse ympäristön paineen, tai miten muut näkevät työntekijän. Eräänlainen sisäinen sosiaalityöntekijäisyys valikoitumisen taustalla, erityisyys päihdetyössä. (vrt.sisäinen yrittäjäisyys.) Toistaminen, paitsi itsearviointiin, kuvaa myös työhön liittyvää etenemisen / ei etenemisen dilemmaa. Itsensä hyväksyminen ammatillisessa tilassaan, myös laajemmin, ihmisenä. Sisäisen palautteen / palkkion / tuloksen ymmärtäminen ja löytäminen, koska ulkoisia palkintoja ei ole. Ihminen ihmiselle toimii mottona, mikä korostaa kohtaamisen tärkeyttä. Sosiaalityö päihdetyössä hyväksyy menneen, muttei tyydy, joskin hyväksyy nykyhetken. Eteenpäinmeno ja uusien näkökulmien avaaminen korostuu, toivon luominen on olennaista. Sosiaalityö näyttäytyy myös osin tuntemattomana, jota aina etsitään eli sitä "oikeeta sosiaalityötä." Sosiaalityö näyttäytyy laajana, se jopa osin sulaa (yleiseen) sosiaaliseen, koko elämän käsittäväksi asiaksi. Tapaus C puhuu helpottamisesta sosiaalityön käytäntönä. Sosiaalityöntekijän sisäsyntyisyys korostuu pätevyyden kustannuksella. Suhteessa asiakassuhteeseen, tittelillä ei ole merkitystä. Suhteessa ammatillisuuteen ja organisaatioon, tittelillä on

merkitystä. Tunnistaa toisenlaisen sosiaalityöntekijyyden (kuin itse edustaa) voivan toimia jonkin yksilön kohdalla paremmin. Nostot kehittymisalueista koskevat omaa ihmisyyttä, tietomäärää sekä taitoa nähdä asiakkaan todellisuus tarkemmin, JOTTA osaisi paremmin auttaa. Oman ammatillisuuden perushyväksyntä näkyy vastauksesta. Mittapuu- sanajuoni säilyy. Omien vaatimusten merkitys itselle toistuu, työn sisäinen luonne korostuu. Toteaa professionaalisuuden jääneen elävästä elämästä jälkeen, samoin päihdetyö tulee päihdekulttuurissa jäljessä, mutta tämän hyväksyy. Päihdetyön kontrollin vähäisyys kuvaa tapaisuutta.

C:n tapauskerronnan analyysin tuloksia:

Kertomuksesta nousee yleisen sosiaalisuuden korostus, arjessa olemisen tuki, joka on myös perustelu tehdä sosiaalityötä kertojalle.

“Mut jos me lähdetään sellasesta, et jos tää päihdehuollon sosiaalityöntekijän yks tavote ja tarkoitus on auttaa ihmist selviytymään omas arjessaan, ni mä olen siin mieles onnistunut täs tapaukses hyvin.”

Asiakas on käynyt vastaanotolla miltei 10 vuotta, luottamussuhde on hoitosuhteen ominaisuuksissa esiin tuleva kulmakivi myös asia, joka palkitsee työntekijää.

“Vaik hänel sit välil on tätä, ettei hän enää kenekään kans halua puhua eikä kehenkää luota, ni sit kuitenkin hän tulee. Ni mun mielestä se on palkitsevaa.”

“Et, tää suhteen luottamuksellisuus on se, mikä auttaa sit taas.. meikäläistä niinku jatkaan eteenpäin.”

“vaikka tää on ollu tämmöst jankkaamist tavallaan, et ..alkoholinkäyttö, katkoo, mielenterveysongelmii, huumeitten käyttö, alkoholinkäyttö, katkoo, mielenterveysongelmii. Ni hän on kuitenkin käyny.. koko ajan..”

“hän useit kertoja päätti, ettei puhu täälläkään enää mitään, mut jotenki aina vaan tulee puhuttu.”

Päihdeidenkäyttöä ei juuri analysoida suoraan, sivulauseissa kyllä, tai puhetta riippuvuudesta ei juuri ole. Kertoja ei tuo omia arvolatauksiaan kertomukseen suoraan, niitä on kyllä latenttina. Työelämä korostuu asiakastapauksessa, siihen kannustaminen on C:n tapaisuutta. Tunteista puhumisen vaikeus tuodaan esiin, mutta kertomus ei korosta

sitä toistamalla asiaa. Monenlaisten toimenpiteiden yrittämisen ja niin sanottujen epäonnistumisten kautta kertomuksessa on kuin toistoa, > *kuin syöttejä ulkoisilla asioilla, jotta sisäinen tarttuisi ja saisi avun, kehittyisi.* (vrt. C:n 1.haast. nostolause A, tukee tätä) Tämä kuvaa hyvin päihdeongelman luonnetta ja työntekijän sitkeyttä ja periksi antamattomuutta. Kuvaavaa on, että keinojen ei todeta missään vaiheessa olevan loppu tai jo käytetty, ei löydy “on tarjottu, muttei tarttunut” -ilmiötä:

“ja sit tuli paljo sitä, et hän yritti..”

“sit yritettiin alkaa sit et hän pääsis tän työllistetyks.. mut ei..”

“sit ois ollu mahdollisuus siihe kuntouttavaan työtoimintaan sillo 2007 vuoden lopussa. Mut ei sekä sitte.”

“hän kuitenkin otti yhteyttä ja halus jatkaa, kerto et kuntouttava työtoiminta on alkanu. Se ei kauaa jatkunu, se loppu se kuntouttava työtoimintaki sit tähä.”

“Asuntoasia oli edelleen se, mihin hän halus muutoksen. Mut voi sanoo, et siihe asuntoasiaan ei oo mitään muutost tullu.”

Asiakkaalle vaikea asia, tunteista puhuminen on jätetty rauhaan, sitä on arvostettu ominaisuutena suhteessa ja luotettu siihen, että ulkoiseenkin keskittymällä muutoksia voi tulla. Toisaalta hyväksytty myös se, ettei muutoksia tule. Varsinaista suoraa muutokseen reippaasti tähtäävää, tai ohjelmallista tavoitteiden asettamista ei ole. Kertomuksesta huokuu syvä luottamus siihen, että kun pysytään asiakkaan asioissa ja elämässä läsnä, hän tulee oivaltamaan jotain. Kertomus myös todistaa tämän todeksi. Kertomus tuo esiin myös sitä, että me emme koskaan tiedä työntekijöinä, mitä tapahtuu, tietämisen taso ei riitä. Tietämisen varaan jätetty tulkinta asiakkaan tilanteesta olisi johtanut “mulle ei oo tarjota sulle mitään” –tilanteeseen, mutta tämä ei ole C:lle ominaista lainkaan. Itsereflektio ja oman työotteen kyseenalaistaminen tulee esiin:

“niin, en sit tiedä, täsny voi tietyst ajatella, et kun..voi ajatella, et joku toine työntekijä ois pystyny vaikuttamaan.. vaikuttamaan niinku.. pystyny hänet jollain tavall saamaan..nopeuttamaan sitä prosessii..”

C:n synteesi tuloksista: Sekä haastattelussa että asiakaskerronnassa nousevat yleinen, perustavaa laatua oleva sosiaalisuus, työn merkityksen korostaminen, yhteiskunnallinen

näkökulma, vähäinen sisäisestä käsin puhuminen suoraan, metodien tai käytäntöjen korostamisen vähäisyys, auttaminen / helpottaminen, itsereflektion luonnollisuus, arjen jakaminen ja ihmisenä ihmiselle oleminen. Kontrollin puuttuminen on myös tuotettu useasti puheessa. Punaiseksi langaksi sopii hyvin:

„Joutuu mittaamaan itseään koko ajan. Täs ei oikeen työn onnistumisessa oo muuta mittapuuta, ku et miten itte näkee onnistumisensa...” --- “Vaan se ihmisyyys.. et on ihminen ihmiselle. Et kuka tahans siit ovesta tulee, ni pystyy oleen ihminen ihmiselle.” “...et se mittapuu on siin, et minkälainen mä olen ihminen ihmiselle ”.

6 Johtopäätöksiä ja peiliin katsominen

Analyysitavan testauksen myötä voin todeta, että se soveltuu tämän tyyppisen haastattelumateriaalin metodiksi. Analyysitapa on erittäin työläs ja aineiston rajaaminen heti alkuunsa koskemaan vain tutkimuskysymystä järkeistää työmäärää. Noudatin analyysitavassani vähemmän pedanttista (vrt. Wernet) tapaa ja pääpaino olikin intuitiivisella otteella, joita lausenostot tukivat. Käytin metodologia suhteellisen vapaasti, ehkä osin jopa virheellisesti. Metodien opettelu ja sisäistäminen olisivat täydentyäkseen vaatineet pitkää perehtymistä ja sen tarkkaa harjoittamista. Metodien testaamisen myötä tuli todistettua se, että analyysitapa antaa mahdollisuuden tutkia asioita tarinoita syvemmin. Itselläni fokuksen säilyttäminen nimenomaan sosiaalityöntekijöiden habituksessa tuotti alkuun vaikeutta, koska ns. normaalissa työssäni keskityn asiakkaisiin. Tekstinlukutaito nopeutui tekemisen myötä ja analysointitapa yksinkertaistui, myös fokusointi tekstin olennaisiin osiin kehittyi. Pääpointti lausekohtaisen analyysin tekemisessä on testata hypoteeseja tekstin osasta toiseen ja myös pyrkiä kaatamaan omat hypoteesit. Oletus siitä, että tapauksen tapaukseronassa ja haastattelumateriaalissa on yhtenevyyksiä, piti paikkansa. Tutkimuskysymykseen, onko sosiaalityöntekijyydestä löydettävissä habituaalisuutta kuvaavia syvärakenteita, voi vastata myönteisesti, myös aineiston analyysin perusteella. Analyysin avulla pystyi todentamaan näitä asioita, jotka “jo tiesi” todeksi. Asiakastapauksien rekonstruktioon ja sitä kautta asiakkaiden auttamiseen metodologia on saksalaisessa perinteessä käytetty pitkään, miksei se soveltuisi myös meille.

Tapaukset A, B ja C ovat kaikki toimineet suhteellisen pitkään, vähintään 8 vuotta pisimmillään yli 20 vuotta päihdetyön sosiaalityöntekijöinä. Tämä antoi perusteita olettaa, että heidän kauttaan tulisi syvällistä tietoa siitä, mitä on päihdetyön sosiaalityöntekijän habitus, ammattitapaisuus. Tämä oletus piti paikkansa.

Johtopäätöksinä nostan tiettyjä habituaalisuuden osia, jotka aineistossa toistuivat. Tällaisena näyttäytyi esim. kontrollin puuttuminen. Voisi jopa sanoa, että kontrollin puuttuminen päihdetyössä oli näkyvin yhteinen tekijä. Tämä nousee aineistosta useasta kohtaa, sekä haastatteluista että tapauskerronnoista. Päihdetyön sosiaalityöntekijä joutuu toimimaan / saa toimia suhteellisen vapaasti työssään. Kontrollia ei ole esim. suhteessa siihen, kuka tulee asiakkaaksi, miten kauan asiakkuus voi kestää, millä ehdoin asiakkuus voi jatkua, mihin suuntaan asiakkaan "pitäisi" mennä, mistä tarkistetaan ulkoisesti, ovatko tavoitteet saavutettu. Tavoitteellinen työtapa voi olla käytössä, mutta sen mittarit ovat asiakkaan ja työntekijän väliset, elävät ja "lennossa" tarkistettavissa, eivät käyntimäärissä tai euroissa. Määrämuotoisia ehtoja tehdä työtä ei ole, ehtoja asiakkuudelle ei juuri ole, ehtoja asiakkuuden toteutumiseksi ei juuri ole. Mittarina asiakkaan onnistumisessa on tämän oma näkemys onnistumisesta, ei ulkoapäin annettu palaute. Mittarina työntekijän onnistumiselle on hänen oma reflektointitaitonsa, myös palaute voi toimia sellaisena. Päihdetyöhön ei liity myöskään (pl. yhdyskuntapalvelu- tai rattiasiakkuudet) aikataulullista tai määräaikoihin perustuvaa kontrollia. Myös yhdyskuntapalvelu- ja rattiasiakkuuksien kanssa ne ovat kontrollin keinoina nähtävissä "vain" ulkoapäin. Päihdetyön toteutumista nämäkään kontrollikeinot eivät estä suoraan, vain ainoastaan tietäntyyppisen asiakkuuden toteutumisen, elleivät aikataulut ja muut ohjeistukset pidä. Päihdetyössä voidaan onnistua, vaikka "asiakkuus" epäonnistuu.

Asiakkuuden sykli noudattelee asiakkaan sisäistä kokemusta siitä, että hän kokee tarvitsevänsä apua ja haluaa työstää asiaansa. Ilman tätä, asiakkuus katkeaa tai jatkuu ulkoisesti näennäisenä mutta saattaa olla se tarvittava "tyhjäkäynti", mikä sysää asiakasta lopulta eteenpäin. Tyhjäkäynnin sietäminen ja hyväksyminen on päihdetyössä sisällä. Päihdetyön sosiaalityöhön pystyvän ja peräti päihdetyössä viihtyvän tulee siis sietää tämäkin rutiinitomuus. Todellinen suora katsomisen ja ei tietämisen sietämisen paikka. Tällaisen kontrollista vapaan työn tekeminen vaatii työntekijältä sen hyväksymistä, että on kokoaikaisessa kriisissä, eli valmiita vastauksia ei ole. Tämä voi olla suuri tekijä siinä, kuka

valikoituu alalle ja kuka sen kokee omakseen. Kontrollia ja säätelyä työssään kaipaava todennäköisesti valitsee toisin ennen pitkää. Jatkuva kriisiratkaisu tulee kuitenkin myös rutiiniksi ajan myötä. Ei tietämisen -sietäminen ja hyväksyminen kuuluvat päihdetyön sosiaalityöntekijyyteen tapausten perusteella.

Tapaisuus on myös sitä, että työntekijä näkee tason, jota asiakas toivoo työskentelyn tasoksi ja osaa muovautua tähän sopivaksi peiliksi. Asiakas ei tule "ohjelmaan" sisälle, sovittaudu asiakkuuteen vaan asiakkuus muokkautuu hänelle mittojen mukaiseksi. Asiakslähtöisyys on "jotain muuta" päihdetyössä, tavoitteet asettaa asiakas. Myös se, ettei muutosta haluta, tulee voida työntekijän hyväksyä ja silloin tuetaan sitä, mitä on sillä hetkellä, keskitytään ehkä vähentämään haittoja? Muutoksesta ei saa tulla työntekijälle tavoitetta tavoitteen ja onnistumisen kokemuksen mittaamisen vuoksi.

Erityisesti haastatteluista kuului myös kautta linjan laaja-alaisen, perustavaa laatua olevan sosiaalisuuden periaate, eli olla ihminen ihmiselle. Metodeista tai näkökulmista ei aineistossa juuri ole mainintoja, sen sijaan siitä nousee hetkessä kohtaaminen ja asiakkaan maailman ymmärtämisen vaatimus. Asiakkaan tavoitteet oman elämänsä suhteen kelpaavat tavoitteiksi työskentelylle. Tavoite voi olla, että pääsee yhdestä päihdeestä eroon. Tätä laajaa sosiaalisuuden taustaa vasten ammattilainen ehkä "enemmän tietävänä", osaa pitää tietämisensä omana tietonaan, ja pysyä asiakkaan tavoitetasolla kuitenkin tuntien kokemuksensa kautta, että tavoite tulee muuttumaan. Myös tämän sietäminen on leimallista päihdetyössä.

Päihdetyön erityisosaamista on ymmärtää riippuvuuskäyttäytymisen dynamiikka ja perusolemus. Riippuvuuksien synnystä on hyvä tietää erilaisia näkemyksiä ja hyväksyä se, että niitä on useita. Jokaisen asiakkaan riippuvuus selittyy kuitenkin aina asiakkaan omasta elämästä käsin. Riippuvuudesta keskustellaan kuin mistä tahansa muusta aiheesta asiakkaan kanssa. Tämä vaatii myös työntekijän reflektiota ja mahdollisten omien riippuvuuksien tunnistamis- ja hyväksymiskykyä. Aineistosta riippuvuuden näkökulma ei noussut mitenkään erityiseen asemaan suhteessa habituaalisuuteen. Tämä kertonee siitä, että se on yksi asia kokonaisuudessa, ehkä juuri aiemminkin kuvattu "jäävuoren huippu", asiakkaiden elämässä. Riippuvuuden näkymättömyyttä aineistossa perustellee myös se,

ettei riippuvuus ole yksittäinen asia, joka vain syntyy erillisenä ihmisen elämään. Se on monisyinen ominaisuuksien kimppu, jota ihminen alkaa käyttää ensin ratkaisuna esimerkiksi tunne-elämäänsä, ja joka myöhemmin saattaa vallata alaa usealta elämänalueelta. Riippuvuuteen keskittyminen olisi kuin keskittyisi oireeseen, eikä sen syntysijaan. Tämä näkökulma olisi ristiriitainen esimerkiksi sosiaalityön ihmisen kokonaisvaltaisen huomioimisen näkökulman kanssa.

Aineistossa ilmeni myös oletetusti, joskaan ei lauseanalyysiin asti, moraalikysymysten käsittely lähinnä latenttina siten, että rivien välistä voi lukea postkonventionaalista suhtautumista asiakkaiden elämäntilanteissa nouseviin moraalisiin asioihin. (vrt. Zizek) Moraaliset pohdiskelut tai asiakkaiden tekemät rikokset tms. eivät nousseet tunteiden kautta esiin, mikä kertoo niiden olevan päihdetyössä "sisällä." Rikokset, väkivalta, prostituutio, lasten tilanteet ovat läsnä asiakaskeskusteluissa usein. Jo aiemmin päihdetyön ristiriitoja kuvaavassa kappaleessa mainittu viimesijaisuus on myös sitä, että päihdetyön sosiaalityöntekijä on monelle asiakkaalle niitä ainoita ihmisiä, jolle voi puhua kaikesta tietäen, ettei tule tuomituksi, vaan kuulluksi myös siltä nurjalta puoleltaan. Päihdetyön sosiaalityöntekijään luotetaan ja tätä luottamusta myös testataan asiakkaiden taholta. Habituaalisuutta päihdetyössä kuvaa näin ollen myös se, että pystyy katsomaan moraalikysymyksiä syvemmin kuin laillisuuden näkökulmasta ja olemaan "väärintekijöiden kanssa" ja auttamaan heitä tilanteissaan.

Habitukseen usein, joskaan ei tämän tutkimuksen johtoajatuksena, liitetty pukeutuminen nosti mielipiteitä esiin haastatteluosiossa. Päihdetyön sosiaalityöntekijä nähdään pukeutuneena asiallisesti omiin vaatteisiinsa. Erityisesti korostui, että liian paljastava pukeutuminen on huono asia. Tämä on perusteltu näkökulma, jota olen itsekkin pohtinut eri hoitoyksiköissä. Ajattelen sen niin, että sekä asiakas että työntekijä ovat oikeutettuja olemaan rauhassa sen tyyppisiltä signaaleilta, joita vääränlainen pukeutuminen voi aiheuttaa. Pitää myös muistaa riippuvuuden monitahoisuus, jotta esimerkiksi seksuaalisia signaaleja pakonomaisesti hakevatkin voisivat kokea olevansa turvassa hoitavassa ympäristössä. Tässä kohtaa oman persoonan toteuttamisessa on tunnistettava raja pukeutumisen osalta.

Päihdetyön sosiaalityöntekijä edellyttää kykyä olla epäileväinen, mutta myös samaa mieltä asiakkaan kanssa, kykyä pohtia monelta kantilta. Joskus se vaatii toisen profession

epäilyä tai oikeellisuuden toteutumista asiakkaan asioissa. Tämä vaatii taitoa, jottei aiheuta lisää epävarmuutta ja luottamattomuutta, mutta on usein tarpeen, jotta asiakas tulee kuulluksi omassa epäilyssään ja pohdinnassaan. Epävarmuuden näkeminen ja tunnustaminen siis lopulta luo turvallisuutta kuin jos se “vaiettaisiin” tai “jätettäisiin näkemättä”. Varmuus siitä, että voi tuoda keskusteluihin täysin vapaasti kaiken elämästään, lisää luottamusta työntekijää kohtaan. Toki ammattilaisuuteen kuuluu asiakkaalle myös kertoa avoimesti, mistä asioista hänellä on velvollisuus kertoa eteenpäin.

Päihdetyön sosiaalityöntekijyyden on myös kykyä vahvistaa yksilöä ja tämän sisäistä puolta (tunteita, ajatuksia, prosesseja) huolimatta ulkoisen olemuksesta. Se vaatii rohkeutta. Rohkeus tuli jokaisesta vastauksesta esiin, kahdessa latenttina, yhdessä ääneen lausuttuna. Mistä rohkeus tulee ja mistä se kertoo työntekijässä? Mitä se pitää sisällään? Mitä muuta se on kuin esimerkiksi lastensuojelussa tai muualla? Miksi rohkeus puuttuisi? Jotta voi olla rohkea, pitää tietää jotakin enemmän tai olla kokenut jotain, mihin perustaa rohkeutensa. Rohkeus kumpuaa tavassa olla ja käsittää oma itsensä ja suhteensa ympäröivään todellisuuteen. Rohkeutta huolimatta siitä, että tietää ympäristön “epäoikeudenmukaiseksi.” Tässä rohkeus perustuu myös kykyyn nähdä asiakkaassa toimiva ja osaava ihminen, huolimatta tarinasta. Rohkeus syntyy oman itsen kokemuksen kautta kyvyksi nähdä tämä sama toisessa. Ilman tätä kokemusta ei voi olla rohkea, ei voi puolustaa, ei nähdä vahvuuksia tarinan takana. Tarvitaan uskoa muutokseen ja ihmisen näkemistä huolimatta päihdekuvioista. Uskoa muutokseen ja ihmisen omiin kykyihin ja osaamiseen.

“Asiakkaalle tilaa elää elämäänsä.” Kanssakulkeminen ja yhdessä ratkominen, joustava toimiminen ja ajattelu nousivat myös leimallisesti kuvaamaan sosiaalityön tekemistä päihdetyössä. Kukaan ei kuvannut sitä virastotyöksi, päinvastoin korostettiin, ettei se ole sitä. Tilannesidonnaisuus, hetkessä oleminen aidosti, keskeneräisyyden hyväksyminen, oleminen versus ratkaiseminen ovat kulmakiviä päihdetyössä. Näiden toteutuessa nähdään myös, että asiakas itse on ratkaisija / asiantuntija omassa problematiikassaan.

Miten sosiaalityöntekijöiden mielenkiinnon kohteet työelämässä voisivat näkyä ja miten sosiaalityöntekijä valitsee kentän, jossa toimii? Se, missä sosiaalityöntekijä menee omassa ammatillisuudessaan mutta myös yksilönä kehityskaarensa ei ole vähäpätöinen

asia. Sosiaalityön merkityksellisyyden ja professionaalisuuden vahvistamisen kulmakiveksi voi muodostua se, miten hanakasti sosiaalityön tutkimus tarttuu perinteisen tutkimuksen ja tieteen tekemisen reuna-alueilla viriävään todellisuuteen. Jos sosiaalityö on niin kokonaisvaltaista, kuin se haluaa antaa ymmärtää olevansa, ei pitäisi silloin pitäytyä pitkään mekanistisessa, teknis-taloudellisessa tai kausaalisessa viitekehysessä. Ei ole varaa jäädä hymisemään saavutettuun sosiaalityön asemaan tai hakea ratkaisuja tulevaisuuden haasteisiin vanhoista rakenteista ja malleista. Meissä jokaisessa on kaikki tieto hyvään elämään ja kriisien voittamiseen, mutta se ei ole kaikkien saavutettavissa samoin keinoin. Meillä kaikilla on sisällämme ratkaisut, mutta ne eivät ole kaikkien nähtävissä. Sosiaalityön kenttä kaipaa sen näkyväksi tekemistä, minkä tiedetään olevan olemassa ja totta, mutta jota ei aistein voi havaita. Sosiaalityöntekijä tietää tekevänsä työtä persoonallaan, omalla ihmisyydellään, mutta sulkee suunsa tärkeissäkin asioissa, koska näkymättömästä on vaikea puhua uskottavasti, tai ilman omituisen leimaa. Sosiaalityöntekijä kuulee ja näkee, aistii kehollaan paljon asioita, joita asiakas ei sano, ei tuota tietoisesti, mutta jotka ovat osa todellisuutta. Sosiaalityöntekijän tulee osata työskennellä eri tasoilla. Tarinan tasolla, käytännön tasolla, miten maailma pyörii, miten yhteiskunta toimii, miten siihen voi sopeutua, miten aktivoida, motivoida. Hänen tulee nähdä kokonaisuus, asiakkaansa ja itsensä siinä kokonaisuudessa iäti liikkuvana ja muuttuvana osana. Sosiaalityöntekijän tulee kuulla muutakin kuin se, mitä sanotaan ääneen, kuulla myös se, mitä tarina kertoo sanojen takana.

Lähdeluettelo:

- Artkoski, T. Kuusisto, K. & Saarnio, P. (2012) Terapeutin vaikutus päihdehoidon toimivuuteen. Systemoitu katsaus 2000- luvun tutkimuksiin. *Psykologia* 47 (1), 38-55
- Beasley-Murray, John (2005) "Bourdieu, Pierre." *John's Hopkins Guide to Literary Theory and Criticism*. 2005. John's Hopkins
- Becker-Lenz, Roland & Lüscher, Daniel (2012) Der Nutzen der objektiv hermeneutischen Diagnostik in der Sozial Arbeit, *Neue Praxis* 5/2012, 475-492 (Ilmari Rostilan suom.osin)
- Becker-Lenz, Roland & Müller, Silke (2009) The development of professional competencies in the social work degree course: findings from a study. *Journal of Social Work Practice* Vol. 23, No. 2, June 2009, 175–184
- Bourdieu, Pierre (1976) *Entwurf einer Theorie der Praxis auf der ethnologischen Grundlage der kabyliischen Gesellschaft*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp (Ilmari Rostilan suom.osin)
- Bourdieu, Pierre (1982) *Die feinen Unterschiede*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp (Ilmari Rostilan suom.osin)
- Crossley, Nick (2001) "The Phenomenological Habitus and Its Construction." *Theory and Society*. 30 (2001), 81-120
- Detlef Garz & Boris Zizek (2005) *Reconstructing moral development – Kohlberg meets Oevermann*. Sense Publishers 2005, B.Zizek, D.Gartz, E.Novak (eds.) *Kohlberg Revisited*
- Heikkinen, Jarmo (2008) *Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 161, 2008 Helsinki Väitöskirja
- Härkönen, Ulla (2003) *Mitä termit esiopetus ja varhaiskasvatus tarkoittavat?* Joensuu 2003. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 86. Joensuu 2003
- Jansen, Axel (2011) *Alexander Dallas Bache. Building the American Nation through Science and Education in the Nineteenth Century*. Campus Verlag, Frankfurt/New York, 21-25.
- Kananoja, Lähteinen, Marjamäki (toim.) (2011), *Sosiaalityön käsikirja 2011*, Tietosanoma
- Karvinen, Synnöve (1993) *Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä*. Teoksessa Granfelt, Jokiranta, Karvinen, Matthies, Pohjola *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto
- Kilpinen, Erkki, Kivinen, Osmo ja Pihlström, Sami (toim.) (2008) *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*, Yliopistokustannus, Helsinki
- Kunnari, Eila (2008) *Kohti ulkorajoja. Lukion toimintakulttuurikuvaus ohjauksen ja johtamisen näkökulmasta*. Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta, soveltavan kasvatustieteen laitos. *Tutkimuksia* 289, Helsingin yliopisto, Helsinki 2008
- Kraimer, Klaus (2010) *Soziale Arbeit im Modus autonomer Erfahrungsbildung*. Teoksessa Roland Becker-Lenz u.a. *Professionalität in der Sozialen Arbeit. Stanspunkte, Kontroversen, Perspektiven*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 73-88 (Ilmari Rostilan suom.osin)
- Krok, Suvi (2012) *Sosiaalityön asiantuntijaksi kasvaminen*. Kirjassa Tuohino, Pohjola, Suonio (2012) (toim.) *Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä*, SOSNET verkkojulkaisu
- Laaksonen, Samu (2013) *Uskonnonfilosofian kandidaatin tutkielma, teologinen tiedekunta*, Helsinki 2013
- Laki päihdehuollosta 41/1986
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (29.4.2005/272)

Latomaa, Timo (2000) Psykologinen ymmärtäminen; Psykodynaamisen metapsykologisen ja näyttämöllisen ymmärtämisen perusteet. Oulun kasvatustieteiden yksikkö, Oulun yliopisto, SF-90401 Oulu, Acta Univ. Oul. E 42, 2000 Oulu

Laitila-Ukkola, Merja (2005) Päihdehuollon näköinen sosiaalityö? - Suomalaisen päihdehuollon sosiaalityötarinoita. Lisensiaattityö, sosiaalityön laitos, kuntouttavan sosiaalityön erikoisala, Lapin yliopisto 2005

Linnatsalo, Saara (2002) Kasvatuksellinen hyväksyntä ja torjunta kolmessa sukupolvessa. Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun yliopisto, OULU 2002

Maiwald, Kai-Olaf (2005) Competence and Praxis: Sequential Analysis in German Sociology. FQS Forum qualitative social research, vol.6. No 3, Art. 31 Sept.2005

Maiwald, Kai-Olaf (2003) Are Interviews a Proper Data Base for the Analyses of Occupational Practice? Methodological Considerations and a Case Study concerning Family Mediation. Sozialersinn: Zeitschrift für hermeneutische Sozialforschung no. 1 (2003), 151-180

Mead, George (1936) (toim.Moore) Movments of thoughts in the nineteenth century. Chicago: University of Chicago Press

Metsämuuronen, Jari (2000) Maailma muuttuu- miten muuttuu sosiaali- ja terveysala, ESR julkaisusarja 39/98

Oevermann, Ulrich (2000) Die methode der Fallrekonstruktion in der Grundlagenforschung sowie der klinischen und pädagogischen Praxis. Teoksessa Klaus Kraimer Die Fallrekonstruktion. Sinnverstehe in der sozialwissenschaftlichen Forschung. Frankfurt am Main. Suhrkamp, 58-156 (Ilmari Rostilan suom.osin)

Oevermann, Ulrich (2001) Die Verfahren der objektiven Hermeneutik. Teoksessa Strukturprobleme supervisorischer Praxis. Eine objektiv hermeneutische Sequenzanalyse zur Überprüfung der Professionalisierungstheorie. Humanities Online, 27-42 (Ilmari Rostilan suom.osin)

Oeverman, Ulrich (2009) Die Problematik der Strukturlogik des Arbeitsbündnisses und der Dynamik von Übertragung und Gegenübertragung in einer professionalisierter Praxis von Sozialarbeit. Teoksessa Roland Becker-Lenz, Stefan Busse, udrun Ehler, Silke Müller (Hrsg.) Professionalität in der Sozialen Arbeit. VS Verlag für sozialwissenschaften, Wiesbaden 2009, 113 -142. (Ilmari Rostilan suom.osin)

Parrila, Sanna (2002) Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon laatuun ja sen kehittämiseen Kasvatustieteiden tiedekunta, Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun yliopisto Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus

Piironen, Hannu (2005) Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet, Jyväskylän yliopisto, Research 264

Pitkänen, T, Kaskela, T, Tourunen, J, Levola, J ja Holopainen A. (2014) Toimintakykyä kartoittava Paradise24fin-lomake: Tausta ja käyttöohjeet A-klinikkasäätiön raportisarja nro 61 2014

Purhonen & Roos (toim.) (2006) Bourdieu ja minä. Jyväskylä 2006

Rostila, Ilmari & Vinnurva, Jukka (2013) Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino, Tampere.

Rostila, Ilmari (2013) Professionaalisuus sosiaalityössä -kurssin luentomateriaali, 2013

Rostila, Ilmari (2014) Tutkielman ohjausmateriaali pro graduun liittyen, 2014-2015

Rostila, Ilmari (1997) Keskustelu sosiaaliluukulla. Sosiaalityön arki sosiaalitoimiston toimeentulokeskusteluissa. Acta Universitatis 547, sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto, Tampere

- Saarnio, Pekka (2009) Suomalaisen päihdetyöntekijän muotokuva. Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009:6), 632-643
- Saarnio, Pekka (2015) Mikä toimii psykososiaalisessa päihdehoidossa? Yhteiskuntapolitiikka 80 (2), 194.
- Schön, Donald (1983/1991) The reflective Practitioner: How professionals think in action. London: Maurice Temple Smith (Alkuperäisteos 1983)
- Schütze, Fritz (1996) Organisationszwänge und hoheitsstaatliche Rahmenbedingungen im Sozial-wesen (Ilmari Rostilan suom.osin)
- Siljander, P. & Karjalainen, A. (1991) Merkityksen käsite kasvatustieteessä. Kasvatus 22 (5-6), 377-386
- Siljander, P. (1988) Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntauksat. Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia 55, Oulun yliopisto Kasvatus 22 (5-6), 377-386
- Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä Studies No 28 Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Kuopio 2011
- Suomisanakirja 2015, habitus
- Tapola-Haapala, Maria (2011) Sosiaalityön ammatilliset refleksiivisinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:4 Helsingin yliopisto
- Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326
- THL (2011) Terveydenhuoltolaki -pykälästä toiminnaksi, kooste lisämateriaalista liittyen lakiin.
- Toikko, Timo (2001) Sosiaalityön amerikkalainen oppi, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, julkaisusarja A1
- Vaininen, Satu (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammatillisina, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori, Acta Universitatis Tamperensis 1664, Tampereen yliopisto
- Wernet, Andreas (2014) The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis, Analytic strategies, Hermeneutics and objective hermeneutics, Ch 16, 2014
- Wilber, Ken (2011) Rajaton viisus. / Wilberin ajattelusta lisäksi <http://www.integralfinland.org/integrallyhyesti.html>
- Ylikoski, Anne (2013) Sosiaalityön toiminta mielenterveytyössä. Tapaustutkimus psykiatrisessa sairaalassa ja avohoidossa sekä sosiaalitoimen aikuissosiaalityössä. Tampereen yliopisto, yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma, maaliskuu 2013.
- Zizek, Boris & Garz Detlef (2005) Reconstructing moral development -Kohlberg meets Oevermann kirjassa B.Zizek, D.Garz, E.Nowak (toim.) Kohlberg revisited

Kysymykset **Haastattelu 1**

1. Miten sinusta tuli sosiaalityöntekijä?
 - a. millaisia olivat lapsuudenhaaveesi ammateista? miten ne muuttuivat ajan myötä?
 - b. vanhempien roolit tässä, toiveet, taustat, perheen status?
 - c. suhde päihteisiin, miten rakentunut? Kokemus / läheinen?
2. Millainen on maailmankatsomuksesi/ -kuvasi? Onko se muuttunut elämäsi aikana ja jos on, miten?
 - a. jumala
 - b. ihmiskäsitys
 - c. yhteisöllisyys
 - d. yhteiskunta ja työ
3. Mitä sosiaalityö sinusta on? Oletko aina ajatellut niin?
4. Mitä sosiaalityö sinusta on päihdehuollossa, a-klinikalla? Mitä se ei ole?
5. Millainen sosiaalityöntekijän (habituksen) tulisi täällä olla? Millainen ei?
6. Oletko sellainen sosiaalityöntekijä kuin haluaisit olla? Ellet ole, mikset?
7. Mitä on sosiaalityön ammatillisuus / professionaalisuus / ammattitapaisuus / sosiaalityöntekijän habitus?
8. Moniammatillisuus?

Tehtävänanto **Haastattelu 2**

Kerro jokin asiakastapauksesi vapaavalintaisesta tapauksesta, voit perustella valintaasi, jos haluat.

(Tehtävänannon ja kerrotun asiakastapauksen välissä useita viikkoja jäsentelyaikaa)

Liite 2 Tutkimuslupa

Tutkimuslupa

Minä _____

suostun yksityishenkilönä sekä sosiaalityöntekijän ammattini edustajana siihen, että pro gradutyötä varten annettu haastattelumateriaali syksyllä v.2014 on anonymisti Terhi Kaakkolammin ja edustamansa tutkimusorganisaation Tampereen yliopiston käytössä. Materiaalia käsitellään luottamuksellisesti ja sosiaalityön eettisten ohjeiden ja periaatteiden mukaan. Haastattelu on annettu yksityishenkilönä eikä sitä yhdistetä työorganisaatiooni millään tavoin.

XXXXX:ssa 17.11.2014

Case A

Case B

Case C